

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
AİLE BÜTÜNLÜĞÜNÜ OLUMSUZ ETKİLEYEN
OLAYLARI ARAŞTIRMA KOMİSYONU
TUTANAK DERGİSİ

20'nci Toplantı
21 Nisan 2016 Perşembe

(TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı tarafından hazırlanan bu Tutanak Dergisi'nde okunmuş bulunan her tür belge ile konuşmacılar tarafından ifade edilmiş ve tırnak içinde belirtilmiş alıntı sözler aslına uygun olarak yazılmıştır.)

İÇİNDEKİLER

I.- GÖRÜŞÜLEN KONULAR

II.- SUNUMLAR

- 1.- TÜİK Demografi İstatistikleri Daire Başkanlığı Temsilcisi Deniz Uyanık'ın, Yaşam Memnuniyeti Araştırması hakkında sunumu*
- 2.- TÜİK Sosyal Sektör İstatistikleri Daire Başkanlığı Temsilcisi Emine Gülay Erdem'in, Türkiye Sağlık Araştırması hakkında sunumu*
- 3.- TÜİK Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Daire Başkanlığı Temsilcisi Helga Şimşek'in, kurumunun uluslararası endekslerle ilgili çalışması hakkında sunumu*

4.- Yardımcı Doçent Doktor Esra Gedik'in, evlilikleri boşanma ya da eşin vefatı yoluyla sonlanan kadınların evlilik sonrası deneyimleri hakkında sunumu

5.- KASAV Temsilcisi Ayşe Beyza Bıçakçı'nın, İnternet bağımlılığı ve önlenmesiyle ilgili "Geç Değil" Projesi hakkında sunumu

6.- Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı Temsilcisi Doçent Doktor Murat Coşkun'un, sağlıklı kimlik gelişimi üzerine yapılan projesi hakkında sunumu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. Aile Stenograf :

Uzman : Sayfa: 3

21 Nisan 2016 Perşembe

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 11.16

BAŞKAN: Ayşe KEŞİR (Düzce)

BAŞKAN VEKİLİ: Bayram ÖZÇELİK (Burdur)

SÖZCÜ: Ali ÖZKAYA (Afyonkarahisar)

KÂTİP: Emine YAVUZ GÖZGEÇ (Bursa)

BAŞKAN – Toplantımızı açıyoruz.

Yaklaşık üç aydır sürdürdüğümüz çalışmalar neticesinde -dün gece de son bir seyahatten geldik diğer uzman arkadaşlarımızla ve üyelerimizle- bugün sanırım son toplantıyı yapacağız gibi görünüyor. TÜİK'ten, KASAV'dan ve Hayat Vakfından misafirlerimiz var bugün, aynı zamanda Bozok Üniversitesinden bir öğretim üyesi misafirimiz de bulunuyor. Ben hepsine hoş geldiniz diyorum ve programı, toplantıyı başlatıyorum.

İlk önce, TÜİK temsilcileri bizlere aile kurumuna ilişkin istatistik veriler verecek. Deniz Uyanık, Helga Şimşek ve Emine Gülay Erdem buradalar sanırım, hoş geldiniz.

Kim yapacak sunumu?

TÜİK DEMOGRAFİ İSTATİSTİKLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI TEMSİLCİSİ DENİZ UYANIK – Üçümüz ayrı sunumlar yapacağız.

BAŞKAN – Ayrı sunumlar yapacaksınız, tamam.

Basarsanız mikrofonunuzu görürüm, hemen açabiliriz. Kendinizi tanıtırsanız ses kaydı için, çünkü daha sonra deşifre edilecek kayıtlar.

Buyurun.

TÜİK DEMOGRAFİ İSTATİSTİKLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI TEMSİLCİSİ DENİZ UYANIK – Teşekkür ediyorum öncelikle.

İsmim Deniz Uyanık, Türkiye İstatistik Kurumundan katılıyorum.

BAŞKAN – Hoş geldiniz.

II.- SUNUMLAR

1.- *TÜİK Demografi İstatistikleri Daire Başkanlığı Temsilcisi Deniz Uyanık'ın, Yaşam Memnuniyeti Araştırması hakkında sunumu*

TÜİK DEMOGRAFİ İSTATİSTİKLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI TEMSİLCİSİ DENİZ UYANIK – Demografi İstatistikleri Dairesinde çalışıyorum. Hayati ve toplumsal cinsiyet istatistikleri grubunda görev yapıyorum, istatistikçiyim.

Ben sizlerle bugün 2003 yılından beri yürüttüğümüz Yaşam Memnuniyeti Araştırma'mızla ilgili bilgi aktarımında bulunacağım. Zaten bu raporumuzda da yer alan bir konumuz. Bir de Zaman Kullanımı Araştırma'mız var, raporda yer alacak. Ben bugün sadece sizlerle Yaşam Memnuniyeti Araştırması hakkında bilgi paylaşacağım.

BAŞKAN – Buyurun.

TÜİK DEMOGRAFİ İSTATİSTİKLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI TEMSİLCİSİ DENİZ UYANIK – Araştırmamız 2003 yılından beri devam eden ve her yıl düzenli olarak yapılan bir araştırma. Toplumsal düzeyde bireylerin ülkenin öncelikli sorunlarına ilişkin beklentileri ölçülüyor araştırmayla. Özel bağlamda da bireylerin kurumlardan memnuniyeti ve bu kurumların hizmet alanlarında gördüğü sorunlar ölçülüyor. Araştırmamızın amacı genel olarak bireylerin genel mutluluğunu ölçüyoruz, toplumsal değerlerini, sağlık, eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik, umut gibi genel memnuniyetlerini ve kamu hizmetlerinden memnuniyetleri ölçülüyor. Kamu hizmetleri memnuniyeti de sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, adalet, asayiş, ulaştırma ve belediye hizmetlerindeki memnuniyetlerdir.

Araştırmamızın tahmin boyutu 2003-2013 yılları arasında Türkiye toplumu, kent ve kırsal ayrımında toplanırken, 2013 yılında ilk defa kentlerin yaşanabilirlik endeksinin de hesaplanabilmesi için il düzeyinde yapılmıştır ve 2014 yılından itibaren de Türkiye düzeyinde araştırmamız devam etmektedir.

Hanelerdeki 18 ve artı yaşta bireylerle görüşülüyor. Kurumsal nüfus kapsam dışı tutuluyor. Tahmin boyutumuzda ben sizlerle zaten bugün 2015 Yaşam Memnuniyeti Araştırma'mızın sonuçlarından bahsedeceğim. Türkiye toplamında 5.140 hanede 9.397 kişiyle görüşülmüş bir araştırmadır. Yayınımızın haber bülteni mevcut. Basılı yayını 2003-2014 yılları arasında mevcut, kurumsal bir karar alınarak TÜİK'te artık yayınlar basılmıyor ve web sitemizde yer alıyor. İstatistiksel tablolarımız mevcut. Dağıtım veri tabanı var, bir de araştırmamızın mikroverisi, CD'si de mevcut.

Amaçlarından biri mutluluk ölçmekti araştırmamızda. Onunla ilgili bilgi paylaşacağım sizlerle: 2003-2015 yılları arasındaki mutluluk düzeylerine baktığımızda, mutluluk oranları bir nebze düşmekte. En düşük mutluluk oranı yüzde 54,3'le 2009 yılında gözlemlendi. En yüksek mutluluk oranı da yüzde 62,1'le 2011 yılında gözlemlenmiştir.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 4

2013 yılında il düzeyinde yaptığımızı belirtmişim. İllere göre mutluluğa baktığımızda en yüksek mutluluk oranı yüzde 77,7'yle Sinop ilinde. En düşük mutluluk oranı ise yüzde 42'yle Tunceli ilinde tespit edildi.

2015 yılı cinsiyete göre mutluluk düzeylerine baktığımızda, kadınların erkeklerden daha mutlu olduğunu görüyoruz. Kadınlarda mutluluk oranı yüzde 60,2 iken, erkeklerde yüzde 52,9 olarak tespit edildi. Erkeklerin mutsuzluk oranı yüzde 12,8, kadınlarda ise yüzde 10.

Cinsiyet ve yaş grubuna göre baktığımızda, her iki cinsiyette de yaş ilerledikçe mutluluk oranları düşmekte. Erkeklerde mutluluk oranının 35-44 yaş aralığında azaldığını görüyoruz, kadınlarda ise 45-54 yaş aralığında azalma mevcut.

Medeni duruma göre baktığımızda -yine 2015 yılı için sonuçlar bunlar- evli bireyler daha mutlular. Erkeklerde yüzde 55,8; kadınlarda yüzde 63,1 mutluluk oranları. Boşanmış bireylerin mutluluk oranları daha düşük; erkeklerde yüzde 29,6; kadınlarda yüzde 41,7.

Araştırmamızda şöyle bir sorumuz var: Son bir yılda evlenme, boşanma gibi durumları da sorguluyoruz bireylerde. Son bir yılda evlenenlerin mutluluk düzeyine baktığımızda, son bir yılda evlenenlerin mutluluk oranı yüzde 72,2; medeni durumu değişmeyenlerin yüzde 57,3.

Kişilere mutluluk kaynağının kimler olduğunu sorduğumuzda, en çok aldığımız cevap "tüm aile" oluyor. Erkekler yüzde 77 oranında tüm ailenin kendilerini mutlu ettiğini belirtmiş, kadınlarda da bu oran yüzde 68. Kadınlarda çocukların mutlu etme oranı erkeklere göre daha yüksek; kadınların yüzde 19'u "Beni çocuklarım mutlu eder." derken, erkeklerde bu oran yüzde 8.

Medeni duruma göre mutluluk kaynağı olan kişilere baktığımızda da evli olan bireyler mutluluk kaynağı yüzde 75 oranında yine "aile" derken, evli olmayanlarda bu oran yüzde 67'ye iniyor. Evli bireyleri yüzde 14 oranında çocukları mutlu ediyor, yüzde 7 oranında da eşleri mutlu ediyor. Evli olmayan bireyleri de yüzde 11 oranında çocuklar mutlu ederken, yüzde 8 oranında da "anne babaları" cevabını almışız.

Yine, bireylere "Sizi ne mutlu eder?" diye sorduğumuzda, bireyler en çok "Beni sağlık mutlu eder." cevabını vermekte. Erkeklerin yüzde 64,9'u, kadınların yüzde 72,5'i "Beni sağlık mutlu eder." diyor.

Erkekler başarıya daha çok önem veriyor, yüzde 11,6 oranında, kadınlar da sevgiye daha fazla önem veriyor, yüzde 17,2 oranında.

Medeni duruma göre mutluluk kaynağı değerlerine baktığımızda, tabii, yine sağlık ön planda. Evli olan bireylerin yüzde 15,7'si, evli olmayan bireylerin de yüzde 15,9'u mutluluk kaynağının sevgi olduğunu ifade ediyor. Evli bireyler başarıya daha az önem veriyor.

Bireylerde evliliklerinden duyulan memnuniyeti sorguladığımızda, erkeklerin evliliklerinden memnuniyeti kadınlara göre daha yüksek oranda görünüyor. En düşük oran da 2003 yılında gözlenmiş. Erkeklerde en yüksek memnuniyet yüzde 96,8'le 2011 yılında, kadınlarda ise yüzde 92'yle 2013 yılında gözlenmiştir.

Cinsiyet ve yaş grubuna göre evlilikten duyulan memnuniyet oranlarına baktığımızda, evliliklerinden erkekler her yaş grubunda kadınlardan daha memnunlar. Erkeklerde evlilikten memnuniyetin en yüksek olduğu yaş grubu 18-24 yaş grubu, kadınlarda ise 25-34 yaş grubu. Erkeklerde evlilikten memnuniyetin en düşük olduğu yaş grubu 65 ve üzeri yaş iken, kadınlarda 45-54 yaş grubu arasında.

Akraba ve arkadaşlık ilişkilerinde memnuniyet oranlarına baktığımızda, kadınların erkeklere göre akraba ilişkilerinden daha fazla memnun olduğu gözlenmekte. 2003 yılında kadınlarda akraba ilişkilerinden memnuniyet oranı yüzde 79,9; erkeklerde yüzde 77,8 iken, en son yaptığımız 2015 araştırmamızda bu oranlar yüzde 83,3 ve 79,4 olarak tespit edilmiştir.

Medeni duruma göre akrabalık ilişkileri sorgulandığında, evlilerin, boşanmış, hiç evlenmemiş ve eş ölmüşlere göre akraba ilişkilerinden daha memnun olduğunu görüyoruz. En az memnun olanlar da boşanmış fertler.

Arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyete baktığımızda da kadınların erkeklere göre daha fazla arkadaşlık ilişkilerinden memnun olduğunu görüyoruz, yıllar içerisinde de çok fazla bir değişim yok.

Yine, medeni duruma göre arkadaşlık ilişkileri memnuniyetine baktığımızda, en çok memnun olanlar yine evlilerde gözlenmiştir. Arkadaşlık ilişkilerinden en az memnun olanlar yine boşanmış fertler.

Son bir yılda tasarruf yapıp yapılmadığı ya da borçlanıp borçlanılmadığı da araştırmamızda sorgulanmakta.

Sonuçlarımıza baktığımızda, erkeklerin yüzde 18,9'u, kadınların yüzde 15,6'sı son bir yılda tasarruf yapmıştır. Borçlanan erkeklerin oranı yüzde 48,3; kadınların oranı ise yüzde 26,5'tir.

Medeni duruma göre borçlanma oranlarına baktığımızda da son bir yılda en fazla borçlanmış olan kesim boşanmış olan fertlerde gözlenmiştir, en az borçlanma eş ölmüş fertlerde gözlenmiştir. En çok tasarruf yapanlar hiç evlenmemiş olan fertler, en az tasarruf yapanlar boşanmış ve eş ölmüş fertler.

Bireylerin bir sonraki yıldan beklentilerini sorguluyoruz yine araştırmamızda. Erkekler 2016 yılında genel olarak hayatlarının daha iyi olacağını, kadınlar ise genel olarak hayatlarının aynı kalacağını düşünmekte.

Son bir yılda boşanmış olan bireylerin 2016 yılından beklentilerine baktığımızda, son bir yılda boşanmış olan bireyler 2016 yılının daha iyi olacağını düşünmekte, daha kötü olacağını düşünenlerin oranı medeni durumu değişmemiş olan fertlere göre daha yüksek. 2016 yılının daha iyi olacağını düşünenler hiç evlenmemiş ve evli bireylerde daha yüksek gözlenmiştir. Daha kötü olacağını düşünenlerin oranı ise boşanmış ve eş ölmüş fertlerde daha yüksektir.

Umut düzeylerine baktığımızda her iki cinsiyette de yıllar içerisinde umut düzeyleri artmaktadır. En yüksek umut düzeyi hiç evlenmemiş fertlerde gözlenmiştir; yüzde 77,3'ü umutlu olduğunu belirtmiştir, en düşük umut düzeyi ise boşanmış fertlerde gözlenmiştir; yüzde 55,2 oranında. Hane halkı geliri arttıkça bireylerin umut düzeyleri de artmaktadır.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 5

Soru kâğıdımızda şöyle bir sorumuz mevcut: "Toplumda itibarlı olmanın sizce gerekliliği nedir?" diye soruyoruz bireylere. 1'inci sırada, fertler düzgün aile yaşamı olduğunu belirtmekte. 2'nci sırada, ahlaklı yaşam ve 3'üncü sırada da eğitim olduğunu belirtmekte ve cinsiyetler arasında çok bir fark gözlenmemiştir.

Belirli konuları sorgulayarak toplumsal baskı yaşayıp yaşamadıklarını soruyoruz bireylere. Cinsiyetinden dolayı toplumsal baskı hissettiğini düşünen kadınların oranı yüzde 4,6. Siyasi görüşünden dolayı toplumsal baskı hisseden erkeklerin oranı yüzde 3,3; kadınların yüzde 2,4. Medeni durumundan dolayı baskı hisseden erkeklerin oranı 1,8; kadınların 1,9. Medeni duruma ve cinsiyete göre toplumsal baskı incelendiğinde, boşanmış olan fertlerin daha yüksek oranda baskı hissettikleri gözlenmiştir. Boşanmış erkeklerin yüzde 10,2'si, kadınların 11,5'i baskı hissettiklerini belirtirken evli erkeklerin yüzde 0,6'sı, evli kadınların da yüzde 1'i baskı hissettiğini söylemiştir.

Evlerinde yalnız otururken kendilerini güvende hissetme oranlarına baktığımızda, 2003-2015 yılları arasında bir azalma söz konusudur. Cinsiyetlere göre bakıldığında da kadınlar evde yalnız oturlarken erkeklere göre kendilerini daha güvensiz hissediyorlar. Medeni duruma göre incelediğimizde eş ölmüş erkekler ve boşanmış kadınlar evde yalnız otururken kendilerini daha güvende hissediyorlar; boşanmış erkekler ve hiç evlenmemiş kadınlar ise daha güvensiz hissediyorlar.

Yaşanılan çevrede gece yalnız yürürken kendilerini güvende hissetme oranları yine yıllar içerisinde azalmakta, yine cinsiyetlere göre baktığımızda kadınlar kendilerini daha güvensiz hissetmektedir. 2015 verilerine baktığımızda, erkeklerin yüzde 69,4'ü, kadınların ise yüzde 44'ü sadece kendilerini güvende hissetmekte. Eş ölmüş erkekler ve boşanmış kadınlar yine gece yalnız yürürken kendilerini daha güvende hissettiğini belirtmiş, boşanmış erkekler ve hiç evlenmemiş kadınlar ise kendilerini daha güvensiz hissettiğini belirtmiş.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Buyurun.

Hoş geldiniz.

2.- TÜİK Sosyal Sektör İstatistikleri Daire Başkanlığı Temsilcisi Emine Gülay Erdem'in, Türkiye Sağlık Araştırması hakkında sunumu

TÜİK SOSYAL İSTATİSTİKLER DAİRE BAŞKANLIĞI TEMSİLCİSİ EMİNE GÜLAY ERDEM – Hoş bulduk.

Size Türkiye sağlık araştırmasıyla ilgili bilgiler ve sonuçları anlatacağım.

Türkiye sağlık araştırması, ilki 2008 yılında yapılmış olup iki yılda bir devam eden bir araştırmadır. 2016'da yapılacak çalışmaya da başlamış bulunmaktayız.

Türkiye sağlık araştırmasını 4 farklı formla araştırıyoruz: 1'inci formumuz hane halkının bireylerinin temel özelliklerini kapsayan bir form; 0-6 yaş grubuna ait form; 7-14 yaş grubuna ait anket formu ve 15 artı yaş grubuna ait form. Hane halkı bireylerinin temel özellikleri ilk 1'inci soru formumuz oluyor. Burada cinsiyet, yaş durumu, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni durum, gelir durumuyla ilgili sorular sorulmaktadır. 0-6 yaş grubunda ise okul öncesi eğitim, sağlık durumu, hastalık, kaza durumu, diş sağlığı gibi genel sağlıkla ilgili sorular sorulmaktadır. 7-14 yaş grubunda da yine sağlık durumu, hastalık, kaza durumu ve diş sağlığıyla ilgili sorular sorulmaktadır. 15 artı yaş grubu 3 modülden oluşmakta: 1'incisi sağlık durumu ve bunda sağlık durumu, kronik hastalıklar, kazalar ve yaralanmalar, işten uzak kalma, fiziksel ve duyuşsal kısıtlamalar, kişisel bakım faaliyetleri, hane halkı faaliyetleri, ağrı, zihinsel sağlıkla ilgili göstergeler elde etmekteyiz.

2'nci modülümüz sağlık hizmeti: Yatan hasta tedavisi, gününbirlik bakım, ayakta tedavi, evde bakım, ilaç kullanımı, koruyucu hizmetler, sağlık bakımından karşılanamayan ihtiyaçlarla ilgili sorular sorulmaktadır.

3'üncü modülümüz ise sağlık belirleme, burada da boy, kilo, fiziksel aktivite, meyve sebze tüketimi, tütün, alkol kullanımı, sosyal destek ve resmî olmayan bakım ya da yardım sağlanmasıyla ilgili sorular sorulmaktadır.

2014 yılı soru kâğıdımızda alana çıkarken 9.740 haneyle görüşülmüştür.

Size şimdi her yaş grubu için bulgularımızı sunacağım. 0-6 yaş grubundaki çocukların yüzde 21,4'ü okul öncesi eğitim almıştır. Bu eğitim alanlar içinde sadece kreşe gidenler yüzde 21,2, sadece anaokuluna gidenler yüzde 14,5, sadece ana sınıfına gidenler yüzde 21,2'dir, kreş ve anaokulu yüzde 6,7, kreş ve ana sınıfına birlikte gidenler yüzde 2,6, anaokulu ve ana sınıfı yüzde 20,3, anaokulu, kreş ve ana sınıfı hepsine gidenler yüzde 13,4'tür.

Çocuklarda görülen sağlık sorunlarının cinsiyete göre dağılımı: 0-6 yaş grubu çocukların yüzde 12,3'ü rahatsızlık geçirdiklerini beyan etmişlerdir. Bu yüzde 12'nin bu rahatsızlıklarının yüzde 5,4'ü doktor tarafından teşhis edilmiş olup bunların da yüzde 19,9'una rapor verilmiştir. 7-14 yaş grubu çocuklardaki hastalık ve sorunların cinsiyete göre dağılımına bakarsak son altı içinde 7-14 yaş grubundaki çocuklarda en çok görülen hastalık türü yüzde 24,6'yla ağız ve diş sağlığı sorunları, bunu sırasıyla yüzde 13,8'le göz ile ilgili sorunlar, 9,4'le enfeksiyöz hastalıklar ve cilt hastalıkları 4,9'la takip etmektedir. 15 yaş grubu bireylerin sonuçlarına bakarsak genel sağlık durumu sorgulanmıştır. "Bu genel sağlık durumunu nasıl görüyorsunuz?" diye soruluyor; "çok iyi" ve "iyi" diyenlerin oranı yüzde 61,2, "kötü" ve "çok kötü" diyenlerin oranı ise yüzde 11,5'tir. 65 yaş artı gruba bakarsak daha azalıyor bu memnuniyet, yüzde 23,4'le "çok iyi", yüzde 37,4'le de "çok kötü" denilmiştir.

Bireylerin son on iki ay içerisinde yaşadığı başlıca hastalık, sağlık sorunlarının cinsiyete göre dağılımına bakarsak en fazla yüzde 33'le bel bölgesindeki problemler, daha sonra yüzde 21,3'le boyun bölgesi problemleri, daha sonra da alerji yüzde 12,1'le takip etmektedir. Bu 2014 yılında ilk defa sorduğumuz Alzheimer hastalığına 65 yaş üstü gruba göre baktık, toplamda yüzde 8,2, erkeklerde yüzde 6,2, kadınlarda ise yüzde 9,8 olduğu görüldü. Engellilik ve yaşlılıkla ilgili göstergelere bakarsak; görme sorunu yaşayan bireyler

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 6

yüzde 6,9, erkeklerde bu oran yüzde 5,1, kadınlarda ise yüzde 8,6'dır. İşitme sorunu yaşadığını söyleyen bireyler ise yüzde 5,3 toplamda, 4,8'le erkekler, 5,8'le kadınlar sıradadır.

Engellilik ve yaşlılıkla ilgili diğer bir göstergese herhangi bir yardım almadan ya da yardımcı bir araç kullanmadan yürüyemeyenler ve merdiven inip çıkamayanların cinsiyet ve yaş grubuna göre dağılımına bakarsak; 7,3'le bireyler herhangi bir yardım almadan, araç kullanmadan yürümekte zorluk çekti. Yüzde 9'u ise bir yardım almadan, yine yardımcı bir araç kullanmadan merdivenden inip çıkarken zorluk çekmiş bulunmakta.

Diğer bir göstergese, yaşlılarına göre öğrenmekte ve hatırlamakta zorluk çeken bireylerin cinsiyet ve yaş grubuna göre dağılımına bakarsak; yüzde 5'le öğrenmede zorluk çekiliyor, yüzde 3,7'deyse hatırlamada zorluk çekenler. Bunları yaş grubuna göre, 65 üstüne bakarsak yüzde 8, erkeklerde 3, kadınlarda ise 12,8. Hatırlamada zorluk çekenler ise yüzde 9,6'yla erkeklerde, yüzde 18'le kadınlarda hatırlamada zorluk çekenler görüldü.

Kişisel bakım faaliyetleri; 15 yaş ve üstü bireylerde yüzde 3,8'le en fazla yatağa girme kalkma veya sandalyeye oturma kalkmada zorluk çekti. Bunu sırasıyla yüzde 3,2'yle banyo yapma, duş alma ve yüzde 3'le giyinme ve elbiselerini çıkarma izledi.

65 yaş üstü bireylerin kişisel bakım faaliyetlerine bakarsak; yüzde 19,1'le banyo yapma, duş alma birinci sırayı aldı, yüzde 19'la yatağa girme kalkma veya sandalyeye oturma kalkma ikinci sırada. Diğerleri ise yüzde 16,8'le giyinme ve elbiselerini çıkarmada zorluk çektiği söylendi.

Son on iki ay içerisinde en az bir gece yataklı hizmet alan bireyler yüzde 11,6'dır. Cinsiyet ayrımında bakıldığında erkeklerde yüzde 10,1; kadınlarda ise yüzde 13,1 olduğu görüldü.

Araştırmanın en önemli göstergelerinden birisi vücut kitle indeksidir. 2014 yılındaki vücut kitle indeksine bakarsak; 15 yaş ve üstü bireylerin yüzde 33,7'si fazla kilolu, yüzde 42,2'si normal kilolu, yüzde 4,2'si düşük kilolu, 19,9'u da obez olarak hesaplandı. Cinsiyet ayrımında bakarsak; kadınların yüzde 24,5'inin obez, erkeklerin ise yüzde 15,3'ünün obez olduğu görüldü.

Yıllara göre değişime bakıldığında ise 2008 yılında yüzde 15,2; 2010 yılında yüzde 16,9; 2012 yılında yüzde 17,2 olduğu görüldü.

Tütün kullanımı; 15 yaş ve üstü bireylerde her gün tütün kullanma oranı yüzde 27,3'ken, ara sıra kullananların oranı 17,7, hiç kullanmayanların oranı ise yüzde 49,8 olarak görüldü.

Bireylerin tütün mamulü kullanmaya başlama nedenlerinin en önemlisi yüzde 36,2'yle merak oldu, yüzde 29,4'le arkadaş etkisi, yüzde 16,8'le özentisi oldu. Aile sorunlarının etkisinin ise yüzde 3,9 olduğu görüldü. Bu oran erkeklerde 2,3'ken kadınlarda 7,6'dır.

Alkol kullanımına bakarsak; yüzde 14,9'la alkol kullanma oranı... Daha önceden kullanmış olup bırakanların oranı ise yüzde 18, hiç kullanmamışların oranı ise 67,1'dir.

Yine bireylerin alkol kullanmaya başlama nedenlerinin cinsiyete göre dağılımına bakarsak; yine ilk baştaki sırada 37,9'la merak gelmekte, 24,2'le arkadaş etkisi, 20,7'yle de eğlence amaçlı. Aile sorunları burada yine 1,1'dir; erkeklerde 1,2; kadınlarda ise 0,7'dir.

Bireylerin bazı yaşlılık problemleri, kronik sağlık problemleri veya sakatlık yaşayan bir veya daha fazla kişiye haftada en az bir kere bakım ya da yardım sağlama durumuna bakarsak; yüzde 10,9 yardım sağladığını söyleyenlerin oranı. Bu yardımı aile fertlerinden birine yapanların oranı yüzde 70,5; diğerleri ise yüzde 29,5'tir.

Bireylerin ciddi kişisel bir problemi olduğunda güvenebileceği çok yakın kaç kişinin olduğu sorgulanmakta; "Hiç kimseye güvenemiyorum." diyenlerin oranı yüzde 6,1, "bir ya da iki kişi" diyenlerin oranı yüzde 34,1, "üç-beş kişi" diyenlerin oranı yüzde 37,2, "altı veya daha fazla kişi" diyenlerin oranı ise yüzde 22,6 olarak görülmüştür.

Bireylerin ihtiyacı olduğunda komşulardan yardım alabilme durumu sorgulanmaktadır. "Çok kolay/kolay" diyenlerin oranı 70,6'dır, "orta veya çok zor/zor" diyenlerin oranının ise yüzde 14,7 olduğu görülmüştür.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Diğer arkadaşımızla devam edelim.

Buyurunuz.

3.- TÜİK Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Daire Başkanlığı Temsilcisi Helga Şimşek'in, kurumunun uluslararası endekslerle ilgili çalışması hakkında sunumu

TÜİK EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER DAİRE BAŞKANLIĞI TEMSİLCİSİ HELGA ŞİMŞEK - Merhabalar. Ben de Türkiye İstatistik Kurumundan Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Daire Başkanlığından katılıyorum.

Bizim, Daire Başkanlığımız tarafından yürütülen, uluslararası endekslerle ilgili bir çalışmamız var. Bu çalışmalarda Türkiye'nin yeri, özellikle cinsiyet düzeyinde yayınlanan endekslerde Türkiye'nin yeri nedir? Ülke karşılaştırmalarını görmek açısından buraya konuyla ilgili olabilecek birkaç tane endeks koydum.

Özellikle son zamanlarda bu ülke karşılaştırmalarının yapıldığı endeks çalışmalarına olan ilgi son zamanlarda fazla düzeyde ve bu tarz çalışmalar da sürekli olarak artmakta. Biz de ilk olarak Avrupa İstatistikçiler Konferansı'nın hazırladığı 100 tane uluslararası endeks ve gösterge listesini inceledik ve bizim Türkiye verilerinin de yer aldığı ve ülkeler arası karşılaştırma yapma imkânını sağlayan bu çalışmaları takip etmeye karar vererek bunları inceledik. Bu endeksleri incelerken tabii, hangi kurum yayınıyor, güncelleme sıklığı nedir, ne zaman yayınlıyor gibi birtakım kriterleri esas aldık. Bu kriterlere göre, 33 tane uluslararası endeksi biz kurumumuzun web sayfasında Haziran 2015 itibarıyla yayınlamaya başladık ve belirli aralıklarla takip edip güncelliğini de yapıyoruz.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 7

Burada özellikle uluslararası endekslerle ilgili olarak cinsiyet düzeyinde sunacağım dört tane endeks var. Bunların birincisi Küresel Cinsiyet Uçurum Endeksi. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yıllık olarak yayımlanan bir endeks ve özellikle de kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet ayrımını alt endekslerle birlikte inceliyor. İşte, kadın ve erkek düzeyinde ekonomik katılım ne düzeyde? Eğitim düzeyi, sağlık, politikaya katılım düzeylerini karşılaştırarak ülkeler arası karşılaştırma yapıyor. Ekonomik katılımı ile ilgili alt endeksinde özellikle kadın ve erkeklerin iş gücüne katılım oranları, kanun yapıcı ve üst düzey yöneticiler açısından kadın ve erkek oranları, kadın ve erkeklerin gelir düzeyleri, ücret eşitliği gibi göstergeler kullanıyor. Eğitim düzeyinde ise erkek ve kadınlardaki okuryazarlık oranı, okullaşma oranlarını, ilkökul, ortaöğretim ve yükseköğretimde karşılaştırıyor. Sağlık alt endeksinde doğumda cinsiyet oranı, kadın ve erkekler için beklenen sağlıklı ömür göstergelerini kullanıyor. Politik güçlenme alt endeksinde de özellikle parlamentodaki erkek ve kadın bakımından koltuk sayıları, bakanlık düzeyindeki kadın sayısının erkek sayısına oranı ve kadınların devlet veya hükümet başkanı olarak geçirdiği yıl sayısının erkeklere göre oranı göstergelerini kullanıyor. Bu endeks en son 2015 yılı raporunda yayımlandı. 145 ülke kapsıyor. Bu kapsamda, bu endekste ilk sırada İzlanda yer alıyor, son sırada Yemen. 145 ülkenin kapsadığı bu çalışmada Türkiye 130' uncu sırada yer alıyor.

İkinci uluslararası endeks, Annelerin Endeksi. Bu bir uluslararası yardım fonu kuruluşu tarafından gene yıllık olarak yapılıyor. En son 2015 yılında verileri güncellendi. Bu endeks de annelerin koşullarını, iyi durumda olanlar veya zorluk yaşayanların neler yaşadığını tespit etmek amacıyla yapılıyor ve ülkeler arası karşılaştırma sağlıyor. Burada kullanılan göstergeler de işte annenin sağlığı, çocuk sağlığı, eğitim durumu, gelir ve kadınların gene siyasete katılımıyla ilgili göstergeler kullanılıyor. En son yayımlanan raporunda 179 ülke kapsanmış, Norveç en iyi durumda olan ülke, Finlandiya ve İzlanda da 2' nci ve 3' üncü ülkeler. Türkiye bu endekste 179 ülke arasında 65' inci sırada yer alıyor.

Sosyal Kurumlar ve Cinsiyet Endeksi OECD tarafından yayımlanan bir endeks. En son 2014 yılında verileri güncellendi. Bu da sosyal kurumları ayırt etmede yasal ve fiilî durumları dikkate alarak verileri birleştiren bir yaklaşım. Ayrımcı sosyal kurumların kadınları nasıl bir güçsüzlük döngüsü içine alabildiğini gösteren tüm süreçleri ve göstergeleri kapsıyor. Burada 4 tane alt endeks var ve bunlara ilişkin göstergeler var. Özellikle işte yasal evlilik, kadınlara miras konusu, erken evlilik, kadınlara ekonomik araziye veya varlıklara erişip erişememe durumları, siyasete katılımı, kadına karşı şiddet gibi göstergeleri kullanıyor ve bu göstergelerden oluşan endeks sonucunda 108 ülkenin içinde Türkiye cinsiyet ayrımcılığı düşük seviyede olan ülke olarak gözüküyor. Yemen, Sudan ve Gambiya sosyal kurumlarda cinsiyet ayrımcılığı çok yüksek. İspanya, Slovenya, Fransa ve Belçika da cinsiyet ayrımcılığı düşük ülkeler arasında yer alıyor.

Bir de Help Age International tarafından yapılan yaşlılara ilişkin bir endeks çalışması var, bu da Küresel Yaş İzleme Endeksi olarak geçiyor. 2015 yılında güncellendi bunun verileri de. Bu endekste de ülkelerde yaşayan yaşlı nüfus için iyi uygulama örnekleri, emeklilik, sağlık, istihdam gibi alanlarda ve yaşlı insanların yaşadığı sosyal çevreye yönelik politikalarda bu uygulamaların nasıl ilişkilendirildiği belirtiliyor. Bunun da alt endeksleri var. İşte, yaşlılar için gelir, sağlık durumu, eğitim, istihdam ve uygun çevre koşullarına bakıyor. Gelir güvencesi endeksinde emeklilik geliri, yaşlılık dönemindeki yoksulluk oranı, yaşlı insanların görece refahı. Sağlık endeksinde 60 yaşında ortalama beklenen ömür, sağlıklı beklenen ömür ve gene psikolojik refah göstergeleri yer alıyor yaşlı insanlar için. Eğitim ve istihdam alt endeksinde yaşlı insanların iş gücüne katılma, iş gücü piyasasına katılma oranı ve eğitim düzeyleri göstergeleri kullanılıyor. Çevre koşullarında da gene yaşlı insanların ihtiyacı olduğu zaman akraba ve arkadaşlarına erişebilme olanağı, gece yalnız dışarıya çıkıp çıkamayacakları, bu konuda güvende hissedip hissetmedikleri, kendi kararlarını alabilme özgürlüğüne sahip olup olmadıkları ve toplu taşımaya erişim gibi birtakım göstergeler kullanılıyor. Bu endekste de gene 2015 yılında yapılan raporda 96 ülke kapsıyor ve ilk sırada İsviçre yer almıştır. Afganistan bu endekste en düşük değere sahiptir. Bu 96 ülke arasında Türkiye, Yaş İzleme Endeksi' nde 75' inci sırada yer almıştır.

Konuyla ilgili olan uluslararası endeksler bunlar olduğu için ben bunları seçtim, bir sürü bu şekilde yayımlanan endeks var. Bizim veri tabanımızdan da bunlara ulaşılabilir.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

TÜİK' in sunumlarıyla ilgili üyelerimizin soruları yoksa devam edeceğim.

Çok teşekkür ediyorum katkı verdiğiniz için.

Yalnız, bir şey söylemek istiyorum ben. Şurada Türkiye' yle ilgili 145' te 130' uncu dediğiniz endeks için söylüyorum bunu. Şimdi, o endeksleri biz bakanlık döneminde de incelediğimizde ülkenin refah düzeyine bakılmayan bir endeks o, toplam refahına bakılmıyor, ülke kaynaklarının kadın ve erkekler arasındaki kullanma oranına bakılıyor. Yani toplam refahı düşük ülkelerin üste çıkmasını çok mantıklı bulmuyorum yani toplam refahı çok düşük ülkeler Türkiye' nin üzerinde görünüyor. İşte okuma yazma oranı vesaire. Yani Türkiye' de üniversite eğitime erişim oranı yüzde 45' lerde şu an kız çocuklarında ama üniversite sayısı çok düşük olan ülkelerin bile yukarıda çıkması bu endekste aslında bir tartışma olduğunu düşünüyorum kendi adıma, bu kişisel görüşüm tabii benim çünkü ülkelerin toplam refahlarına bakılmıyor. Toplam refahı yüksek ülkelerin aşağıda çıkması çok mantıklı değil bence. O anlamda, kendi adıma böyle bir eleştiride bulunduğumu ifade etmek istiyorum.

Teşekkür ediyorum.

DİRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) – Ben soru sormak istiyorum.

BAŞKAN – Buyurun.

DİRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) – Ben de sunumlar için teşekkür ediyorum.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 8

Bir soru sormak istiyorum: Bu 2015 evlenme ve boşanma verilerinin sitenizde MERNİS'ten alındığı belirtiliyor ama bu verilerin nasıl toplandığına dair çok bilgi yok yani hesaplanma kurallarına ilişkin. Bununla ilgili biraz bilgi almak istiyorum, bir.

İkincisi de aslında bizim Komisyonumuz için iki önemli veri olduğunu düşünüyorum. Bir, "Toplumda itibarlı olmak için aile olmak gerekir." diyenlerin oranı çok yüksek, bir. İkincisi de boşananların toplumda baskı gördüğüne dair bir veri var. Açıkçası, bizim Araştırma Komisyonumuz için bu iki veri çok önemli çünkü bu da şunu gösteriyor: Yani biz uzunca, neredeyse iki aydır farklı kurumları da dinledik, kadın örgütlerini dinledik ve boşanma ve ailenin korunmasına ilişkin çok tartışmalar da yürüttük ama şu açığa çıkıyor bu iki veriden: Evlilik kadar aslında boşanmanın da bir normalleşme süreci olarak algılanması gerekiyor çünkü toplumsal algıda boşanma açıkçası çok ciddi bir problem olarak yani hem itibarın kaybı olarak hem toplumda güvensiz, özellikle kadın ve çocuklar için toplumda güvensiz yaşam olarak algılanıyor. Dolayısıyla, bizim burada politika üretirken bunu da dikkate alan bir yerden bakmamız gerekiyor. Yani ne pahasına olursa olsun boşanmayı engellemek değil. Tabii ki aileyi korumak tek başına boşanmayı engellemek de değildir. Bunun nedenlerini ortadan kaldırmamız gerekiyor, nedenler üzerine yoğunlaşmamız gerekiyor ama onun ötesi ise bu aile ilişkisi içerisinde olan bireylerin korunması gerekiyor, kadınların, özellikle çocukların çünkü biz biliyoruz ki bu döngü içerisinde en fazla şiddet yaşayan, kadın cinayetleriyle sonuçlanan olaylar yaşadığımız sıkıntının temeli de buradan oluşuyor. Dolayısıyla yani bu şiddet döngüsü kadınlar için de erkekler için de bence var olan bir döngü ve bu döngünün bir an için yani o anlık bitmesi de mümkün değil, ondan hareketle de bizlerin politika üretirken de tek başına aileyi merkeze alan, ne olursa olsun aile devam etsin ama bunun içindeki eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin adaletli olarak sağlanamaması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmamasını örtbas eden bir yerden değil, aslında daha sağlıklı bir yerden bizim bakmamız lazım, buradan politika üretmemiz lazım. Biliyorum, toplumsal algılar bu konuyla ilgili çok güçlü, bunun değişmesi, onunla mücadele edilmesi bir süreç meselesidir ama bir şekilde bu iki veri bize şunu da açıkça ifade ediyor: Boşanmanın da bu toplumda ya politikalarımızda biraz normalleşmesi gerektiğini de düşünüyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ederim Sayın Vekil.

Keşke toplantılarımıza daha sık katılsaydınız da bu konuları daha önce tartıştırmıza siz de şahit olsaydınız. Biz Ailenin Bütünlüğünün Korunması Komisyonu olarak yaklaşık üç aydır çalışıyoruz, bir ayımız kaldı, bir ay sonra raporumuzu yayınlamış olmamız gerekiyor. Aileye bütüncül bakıyoruz, ailenin içinde... Mesela daha önce geldi buraya uzmanlarımız, sivil toplum kuruluşları, dediler ki: "Ağır engelli bir çocuk doğduğunda yüzde 80 erkekler aileyi terk ediyor." Aile bütünlüğünü bozan bir sebep de bu engellilik oranı, ailedeki engelliye yaklaşım gibi konular. Bu anlamda, biz bütüncül bakıyoruz. Buradaki önemli olan husus boşanmaları engellemek değil, Komisyonun böyle bir görev tanımı yok. Ama, şu da bir gerçek: Boşanma süreci Türkiye'de çok çatışmalı geçen bir süreç. Çekişmeli geçiyor ve en çok da velayette bazı sıkıntılar yaşanıyor. Biz, boşanmaları mutlaka engellemek değil, boşanmaya götüren sebepleri ne kadar engelleyebiliriz -işte engelli çocuğun bakımı ya da aile işi iletişimsizlik gibi bazı konular- bu süreçleri nasıl yönetebiliriz yani ailenin içinde bir sorun çıktığında bu sorun nasıl yönetilebilir; ikincisi, boşanma süreci başladığında bu süreci en sağlıklı nasıl götürebiliriz... Toplantıyı ilk açtığımız günden itibaren iki temel sorumuz buydu. Minimum çatışmayla boşanmayı tamamlamamız gerekiyor ki velayet dâhil mal paylaşımı ya da işte diğer konularda, nafaka gibi konularda çatışmaya varmadan minimum çatışmayla süreci yönetelim. Çünkü, karı-koca olmaktan boşanılabilir ama anne-baba olmaktan boşanılmaz. Komisyon olarak kuruluş günümüzden itibaren bu kurgu içinde çalışmaya gayret ettik. Keşke daha sık toplantılarımıza katılsaydınız bunu paylaşabilseydik.

DIRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) – Ben bunu bir eleştiri olarak söylemedim. Ben Komisyon üyesi olarak fikrimi belirtmek için tercihi üzerinden söyledim.

BAŞKAN – Hayır, hayır, o açıdan söylemiyorum, eleştiri olarak kabul ettiğim için değil. Üç aydır tartışıyoruz, aynı tartışmayı yapıyoruz anlamında sizi desteklemek için söylüyorum bunu yani biz üç aydır aynı tartışmayı yapıyoruz. Böyle bir gayreti yok Komisyonun, o anlamda söylüyorum bunu.

Teşekkür ederim Sayın Milletvekili.

Sivil toplumu biraz arkaya bırakacağım, şimdi bir akademisyenimizi dinleyelim TÜİK verisiyle bağlantılı olarak. Arkadaşlar gündemi farklı yapmışlar ama bu şekilde bir düzenleme yapmak istiyorum.

Bozok Üniversitesi Öğretim Üyesi Yardımcı Doçent Esra Gedik...

4.- Yardımcı Doçent Doktor Esra Gedik'in, evlilikleri boşanma ya da eşin vefatı yoluyla sonlanan kadınların evlilik sonrası deneyimleri hakkında sunumu

YRD. DOÇ. ESRA GEDİK – Size bugün yapacağım sunum 2010-2015 yılları arasında ODTÜ'de Prof. Dr. Yıldız Ecevit'in eşliğinde yaptığım doktora tezinin sonuçlarına dayanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de evlilikleri boşanma ya da eşin vefatı yoluyla sonlanan kadınların evlilik sonrası deneyimlerini karşılaştırmalı incelemiştim. Ama, bugünkü Komisyonun araştırma konusu kapsamında sizlerle sadece boşanmış kadınların evlilik sonrası deneyimleri hakkında bulduğumuz sonuçları paylaşacağım.

Öncelikle çalışmada yöntem olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanıldı yani kadınlarla kendi evlerinde, yalnız ve yüz yüze görüşüldü. 25 ila 45 yaşları arasında yaklaşık 60 kadınla görüşüldü. Görüştüğümüz kadınları alt orta sınıf kesimine ait ve genelde orta derece eğitime sahip olan kadınlardı. Bu çalışma kapsamında ekonomik, sosyokültürel sorunlarla karşılaşıyorlar ve sorunlarla nasıl baş ediyorlar, o konuda bir çalışma yürüttük.

Ekonomik olarak boşanmış kadınların belli başlı yaşadığı sorunlardan bahsetmek istiyorum.

İlk olarak şöyle bir şey karşımıza çıktı araştırmamız boyunca, araştırmamızın sonuçlarına göre: Genel düşüncenin boşanmış kadınların aileyi parçalaması üzerinden olması nedeniyle aileler ve sosyal politika üreticileri -yani kurum olarak çalışanlardan

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 9

bahsediyorum gittiğimiz mekânlarda- boşanmış kadınlara ekonomik yük olarak bakıyorlar. Bu nedenle, aileler eğer kendileri ekonomik olarak güçlü değillerse boşanmış kadınların ekonomik olarak güçlenmelerinde ya da ekonomik olarak desteklenmelerinde uzak duruyorlar ama ailelerin ekonomik olarak güçleri var ise boşanmış kadınlar kendi başlarına ekonomik olarak güçlene kadar boşanmış kadınların ve çocukların yanında duruyorlar.

Şimdi, belli başlı sorunları şöyle: Bir kere, boşanmış kadınların en büyük sorunu çocuk bakımının tek başına onlara kalmış olması. Evlilik boyunca çalışmamış olmak ya da evlenme nedeniyle çalışmaktan uzak kaldığı için, iş piyasası toplumsal cinsiyete dayalı yargılara ve özellikle boşanmış kadınlara dair kültürel algılara dayandığı için bir iş piyasasında üniversite mezunu bile olsalar ya da belli kurumlarda daha önce çalışmış bile olsalar aynı işlerde çalışmıyorlar. Bu nedenle, ekonomik olarak kendilerini ayakta tutabilmek için eğer aileden bir yardım alamıyorsa, nafaka ya da benzeri bir geliri yoksa güvencesiz işlerde ya da informal işlerde çalışabiliyorlar.

Bu noktada nafaka konusuna değinmek istiyorum. Görüştüğümüz kadınların pek çoğu nafakanın koz olarak kullanıldığını söyledi. Boşanma süreci içerisinde eski eşlerinin nafakayı boşanma sürecinde bir koz olarak kullandıklarını ifade ettiler. Sadece nafaka değil, velayetin de bir koz olarak kullanıldığı ifade edildi. Bunu şu şekilde ifade ediyorlar: Birincisi "Hiçbir şekilde benden bir para talebin olmazsa ya da nafaka ücretini benim belirlediğim sınırlarda tutarsak çocukların velayetini sana vereceğim." ya da "Boşanma sürecinde kolaylık sağlayacağım, seni boşayacağım." ya da "Boşanma sonrasında hiçbir şekilde seni tekrar rahatsız etmeyeceğim." şeklinde nafakayı koz olarak kullanıyorlar. Aynı şekilde velayetin de koz olarak kullanıldığı ortaya çıktı. "Çocukların velayetini almak istiyorsan boşanma sürecini benim istediğim gibi götürmeliyiz." ya da örneğin "Nafaka ya da çocuk yardımı istemezsen çocukların velayetini sana bırakırım." gibi sözlerle karşlaşıyor. Yani, kadınların kendi ifadeleri böyle.

Nafakada, teoride evet, yasalarca sağlanmış bir nafaka hakkı var ancak pratikte uygulanmadığı karşımıza çıkıyor çünkü nafaka ödenmesi ya da nafakanın belirlenmesi sürecinde denetimin çok iyi işlemediği ortaya çıkıyor. Eski eşler bir şekilde bir yolunu bulup kendi maddi durumlarını gizleyip, evraklar hazırlayıp kendi ekonomik durumlarını olandan daha düşük gösterip ya nafakadan uzak duruyorlar ya da belirlenen nafakayı çok uzun sürelerce ödemeyi erteliyorlar. Örneğin, görüştüğümüz kadınlardan bir tanesi 100 TL nafakayla 3 çocuğunu geçindirmeye çalışıyordu çünkü aileden de herhangi bir geliri yoktu. Aynı şekilde çocuk bakımı da ailelerde kaldığı için, demin de söylediğim gibi, sigortasız ve güvencesiz işlerde çalışıyor. Örneğin, görüştüğümüz kadınlardan bir tanesi çocuklarından çok uzak kalmamak için ama paraya da ihtiyacı olduğu için yakın yerlerdeki apartmanlarda temizliğe gittiğini dile getirdi ama bunu yapabilmek için çocuk bakımına bırakabileceği para ya da ücretsiz çocuk bakımı sağlayan bir kurum bulamadığı için de çocukları eve kilitleyip gitmek zorundan kaldığından bahsetmişti. Aynı şekilde, eğer boşanmış kadınlar tabii ki ekonomik olarak zor durumda oldukları için tabii ki ailelerini dışlamıyorlar, tekrar ailelerinin yanına gidiyorlar ve özellikle de ailelerine yakın yerlerde oturmaya çalışıyorlar ki çocuk bakımında ya da başka bir konuda yardıma ihtiyaçları olduğunda yeniden aileden faydalanabilsinler. Ama bu durumda da iskân sorunu ortaya çıkıyor. Pek çok insan boşanmış kadınlara, boşanmış ve yalnız yaşayan kadınlara ev kiralamadığı için ve aileler de toplumdaki boşanmış kadınlara dönük kültürel ön yargılar sebebiyle çoğu zaman kadınları da geri eve almakta sorun yaşadıkları için iskânda büyük bir sorun yaşıyorlar. Bu nedenle, kadınlar sadece geçimini sağlayabilmek ve barınmak için ya yeniden evlenmeye itiliyorlar ya da boşanma sürecini bu sebeple ertelemeye başlıyorlar. Bu durumda çözüm olarak bizim araştırmamızın sonucunda şöyle bir şey ortaya çıktı: Sosyal politika düzenlemeleri yapılırken şehit ailelerine ve şehit yakınlarına iş olanağı sağlandığı gibi ya da sosyal hizmet görevlilerinin atanmasında sağlanan kolaylıklar gibi boşanmış kadınların iş bulması konusunda da herhangi bir yardım yapılabilir. Aynı şekilde, eş vefat etmiş kadınlara verilmesi planlanan -ödemesinin yapıp yapılmadığına dair bir bilgim olmadığı için net söyleyemeyeceğim- maaş bağlanması gibi ekonomik yardımlar boşanmış kadınlara da sağlanabilir diye, çalışma sonucunda böyle bir şey karşımıza çıktı.

İkinci bir olay, boşanmış kadınlar için boşanma kararını almak gerçekten çok zor ve çok uzun bir süreye yayılıyor. Bunun sebebi, biraz önce bahsettiğim gibi, ekonomik zorluklarla karşılaşacağı olduğu gibi, toplumda boşanmış kadınlar hakkındaki kültürel önyargılar nedeniyle de boşanma kararını almak çok uzun süreye yayılıyor. Bir kadın evde şiddet görmesine rağmen, boşanma kararını almasının beş yıl sürdüğünü söylüyor. Bu noktada çocuklarının ne kadar büyük bir etken olduğunu sorduğumuzda aslında çocukların geleceği ve travmatik bir aile ortamına kalmaması için boşanma kararını onlar için de aldıklarını söylüyorlar. Boşanma kararına pişman olup olmadıkları sorulduğunda görüşülen kadınlardan yüzde 61'e yakını boşanma kararı almaktan memnun olduklarını, hatta bu kararı bu kadar geç aldıkları için pişman olduklarını belirttiler. Bu noktada boşanma kararının alınması süreci içerisinde aileler aracı olmaya çalışıyorlar ya da son düzenlemeyle devlet kurumları aracı olmaya çalışıyor. Pek çok aile mahalledeki imama ya da mahalledeki aile kurumlarına başvuruyor. Evet, bir noktada bu süreç boşanma kararını alma sürecini erteliyor ancak uzun vadede kadın ve çocuklara pek yararlı olmayan bir süreç oluyor çünkü görüştüğümüz kadınların pek çoğu bu nedenle kötü giden evliliklere ya da şiddete, uzun süre devam eden şiddete maruz kaldıklarını, bu araçlarla görüşüldüğünde her şey toz pembe gözükürken, aracılarla görüşme bitip boşanma kararı ertelendiğinde kadınların aynı şiddeti yaşadığını ve çocukların da bu şiddete şahit olduğu ve çocuklarda travmaya sebep olduğu ortaya çıkıyor araştırmamızın sonucunda. Çünkü şöyle bir örnek vereyim: Görüştüğüm kadınlardan biri boşanmak istediğini eşine söylüyor. Daha sonra araya aileler, mahalledeki imam giriyor ve boşanma kararı erteleniyor. Ancak, bu süreçte kadının zaten boşanma kararını almasının sebebi aile içinde şiddet yaşaması. En sonunda koca ölüm döşeğine kadar getiriyor. Kadının 3 kaburgası kırık, kolu kırılmış, beyin travması geçirme noktasına gelmiş, hastanede babasının yanına gelip "Kızım, evet, şimdi boşanabilirsin." dediğini söylüyor. Bu nedenle, aracı kurumların, evet boşanma kararının geciktirilmesinde bir etken ancak uzun vadede kadınların ve çocukların yararına olmadığı ortaya çıkıyor, en azından bizim görüştüğümüz kadınlar için. Çünkü, şiddet, kötü giden evliliklere mecbur kalmaya itiyor bu süreç. Evlilik kararı gibi boşanma kararının da çiftlere ait olması gerektiği sonucu ortaya çıkıyor. Çiftler isterse yani çiftlerin

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 10

kendi rızalarıyla aile terapisti yardımı almaları bence araştırmamızın sonucuna göre bu noktada daha faydalı olan bir süreç. Çünkü, şiddetin evlilik içi tecavüz, ensest, dayak, aşağılama, tecrit, küfür gibi çeşitli biçim ve şeylerine maruz kaldıkları ve o evliliğin bitmesinin kadın ve çocuklar için uzun vadede daha yararlı olduğu ortaya çıkıyor.

Bir diğer nokta: Boşanmış kadınlar, biraz önce de bahsedildi verilerde, yeni medeni hâllerine göre şekillenen bir yeni hayat yaşamak zorunda kalıyorlar. Bu nedenle mutsuzluk oranlarının düşük çıktığını düşünüyorum çünkü Türkiye’de boşanmış kadınlara dair genel algı nedeniyle kadınlar özellikle boşandıktan sonra sosyal çevrelerini yeniden düzenlemek zorunda kalıyorlar çünkü arkadaşları, özellikle evli arkadaşları -bunu söyleyen kadınlardan yanılmıyorsam yüzde 47 kadardı- yüzde 47 kadarı boşandıktan sonra akrabaları ve arkadaş çevresinin tamamen yeniden şekillendiğini, eski arkadaşlarının sanki kendilerinde bir bulaşıcı hastalık varmış da onlara da bulaştıracakmış gibi bir tepkiyle karşılaştığını, bu nedenle kendilerinden uzak durduğunu söylüyorlar. Aynı şekilde, akraba ilişkileri de bu noktada şekilleniyor. Örneğin boşanmış ailelerin akrabalarıyla ilişkileri bizim çalışmamızda şöyle ortaya çıkıyor. Akrabalarının, kendi yakınlarının, kendi ailesinin boşanmış kadınlara sanki her an bir yanlış yapabilecek bir terslik, bir şey yapabilecekmiş gözüyle baktıkları için bir gözetleme üzerinden gittiği ortaya çıkıyor yani her adımlarının gözetlendiği, yaşamlarının bir şekilde evlilik öncesi ya da evlilik sürecindeki yaşamlarına göre görece daha da kısıtlanan bir hâle geldiğini söylüyor. Bunun sebebi, mesela kıyafetlerinin, yaşam tarzlarının, daha önce yaptıkları sosyal faaliyetlerinin, arkadaş çevrelerinin hepsinin bir şekilde kısıtlanmasına kadar gittiği ortaya çıkıyor. Bu nedenle boşanmış kadınlar kendilerini topluma ve ailelerine kanıtlamak yani bir nevi testi geçmek gibi sürece soktuklarını söylüyorlar. Onların istedikleri hayatları, onların istedikleri şekilde yaşamaya devam etmek zorunda kaldıklarını söylüyorlar.

Aynı şekilde, sonuç olarak, bizim araştırmamızda, boşanmak isteyen kadınların boşanmayı sağlıklı gerçekleştirebilmesi ve boşanma sonrasında var olan önyargılar ve ekonomik zorluklar nedeniyle kötü giden evliliklerine ya da şiddete mecbur olmamaları için, boşanma sonrası kadının kendi istediği hayatı kendi istediği şekilde yaşamasına fırsat verecek veya onu istemediği başka bir erkeğe ya da yeniden ailesinin şartlarına ya da ailesinin bakış açısıyla istediği bir hayata mecbur bırakmayacak şekilde sosyal ve ekonomik koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle, araştırmamızın sonucunda -en azından bizim görüştüğümüz kadınların ifadesi bu- sosyal ve ekonomik politika yapılırken bu koşulların gözetilmesi öncelikli olmalıdır diye düşünüyoruz.

Ayrıca, boşanmış kadınların boşandıktan sonra kendi yaşamlarına dair bakış açılarını incelediğimizde, kadınlar kendi kendilerine bir şey başarmaktan, yeniden çalışma yaşamına giriyor olmaktan, çocuklarıyla birlikte daha sağlıklı ilişkiler kurduklarını ve çocuklarıyla iletişimlerinin evliken kötü giden evliliklerinden ya da şiddetle yaşadığı süreçten daha iyi olduklarını ve çocukların bir önceki... Eğer boşanma kararını erteledikleri sürede çocukların çığlık atarak, ilkokula giden çocukların çığlık atarak uyandıklarından, korku içinde uyandıklarından ve -10 yaşındaki oğlunun hâlâ altına işemeye devam ettiğinden bahsederken- boşandıktan sonra çocuklarıyla iletişimin daha iyi olmasından, çocuklarının kendi hayatlarıyla ilgili iletişiminin iyi olduğundan bahsettiler. Boşanma sonrası kendilerini... Demin de bahsettiğim gibi, yüzde 61’e yakını boşanma kararından pişman olmadıklarını ama toplumda kendilerine dair boşanmış kadın algısı nedeniyle ekonomik ve sosyal zorluklar yaşadığını ve bu zorlukların kendi üzerlerinde baskı kurduğunu söyledi. Bu baskının bir nedeni de hayatlarını kendi istedikleri gibi, kendi ayakları üzerinde yaşamak yerine ekonomik zorluklar nedeniyle kısıtlamak zorunda kaldıklarını, boşanmış kadın algısının değiştirilmesine yönelik mesela medyada ya da reklam dillerinde ya da kamu spotlarında ve benzeri yerlerde boşanmış kadın algısının değiştirilmesinin onları boşandıktan sonraki, evliliklerini sonlandırdıktan sonraki hayatlarını daha iyi bir şekilde yaşayabileceklerini ifade ettiler.

Şimdilik söyleyeceklerim bu kadar, soru olursa cevaplayabilirim.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Ben başta kaçırdım araştırma tarihini.

YRD. DOÇ. DR. ESRA GEDİK – 2010-2015 yılları arasında.

BAŞKAN – Yeni bitti o zaman.

YRD. DOÇ. DR. ESRA GEDİK – Evet, geçen sene bitti. İstenilirse YÖK’te tezin tamamı bulunmaktadır, erişime açık.

BAŞKAN – Siz bir bilgi notu getirmediğiniz değil mi, sözlü yaptınız sunumu?

YRD. DOÇ. DR. ESRA GEDİK – Sözlü yaptım, daha sonra iletebilirim istenilirse.

BAŞKAN – Tamam, teşekkür ederim.

Yalnız, bir şeyi söylemem lazım, 2012 yılının sonuna doğru, eşi vefat eden kadınlar aylığı hayata geçirildi, yaklaşık 400 bin kadın bu aylığı alıyor. Tabii yoksulluk sınırı var orada, belli bir yoksulluk...

YRD. DOÇ. DR. ESRA GEDİK – İşte aynı uygulamanın boşanmış kadınlara...

BAŞKAN – “Bilmiyorum.” dediniz, araştırma tarihinde başlayan bir uygulama da onun için ben belirtmek istiyorum.

YRD. DOÇ. DR. ESRA GEDİK – Yani, emin olamadım.

BAŞKAN – 2012 yılının sonunda başladı o uygulama. Yaklaşık bu yıla kadar 400 bine yakın kadın bundan faydalanıyor. Tabii belli bir yoksulluk sınırı var, onun altındaki kadınlara verilen bir ödeme planı bu.

YRD. DOÇ. DR. ESRA GEDİK – Benzer bir uygulamanın boşanmış kadınlar için de yapıldığı takdirde ekonomik güçlükleri alt edip, boşanma kararını bu kadar uzun erteletip bu kadar şiddete ve travmaya mecbur kalacaklarını düşünüyoruz.

Teşekkürler.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

Üyelerimizin sorusu yoksa devam edelim.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 11

Şimdi, KASAV temsilcisi aramızda. Sayın Ayşe Beyza Bıçakçı, klinik psikolog. İnternet bağımlılığı ve önleme üzerine Özellikle “Geç Değil” Projesi hakkında bize bilgi verecek. Hoş geldiniz.

5.- KASAV Temsilcisi Ayşe Beyza Bıçakçı'nın, İnternet bağımlılığı ve önlenmesiyle ilgili “Geç Değil” Projesi hakkında sunumu KASAV TEMSİLCİSİ AYŞE BEYZA BIÇAKÇI – Çok teşekkürler, merhaba, hoş bulduk.

BAŞKAN – Pardon, şunu söyleyeyim: Tabii, biz daha önce madde bağımlılığını burada çalıştık, uzmanlarımızı dinledik. Madde ve davranış bağımlılığı artık yeni bir alan. Yani İnternet bağımlılığı gibi, aslında şiddet de bir davranış bağımlılığı bir anlamda belki de. Davranış bağımlılığı aslında yeni tartışılan ve yeni konuşulan bir konu. O anlamda, özellikle bunun özel bir konu olarak Komisyon gündeminde yer almasını istedik.

Buyurunuz.

KASAV TEMSİLCİSİ AYŞE BEYZA BIÇAKÇI – Çok teşekkürler.

Bizim Kadın Sağlıkçılar Eğitim ve Dayanışma Vakfı ve Kadın Sağlıkçılar Dayanışma Derneği olarak, 2013 yılından beri yürüttüğümüz 2 temel proje; “Yüz Yüze” Ortaöğretimde İnternet Bağımlılığını Önleme Projesi ve “Geç Değil” Madde Bağımlılığını Önleme Projesi.

Her 2 projenin de ortak noktası bir önleme projesi olması ve ortaöğretimde yapılıyor olması. Bizler bağımlılık söz konusu olduğunda, hem İnternet bağımlılığı için hem de tabii, bilindiği üzere, madde bağımlılığı için; tedavisi çok ciddi prosedürler gerektiren, hem zor hem de totalde ekonomik olarak da yüksek meblağlar gerektiren hem de çok da mümkün olmayan bir rahatsızlık; o yüzden, önleme politikalarının içinde biraz daha çalışalım istedik ve önleme programlarına başvurduk. Bunun için lise dönemindeki gençlerle çalışmalar yaptık, lise çalışmaları.

Tarih olarak daha önceki çalışmamız olduğu için “Yüz Yüze” Projesi'yle başlamak isteriz. İstanbul'da Fatih bölgesinde, bir pilot bölgede 4 lisede çalıştık biz; yaklaşık 4.533 öğrenci, 180 idareci, 173 öğretmen ve 5 bin aileyle. Çalışmayı planlarken önemseydiğimiz nokta, hem gençlerle hem aileleriyle hem de içerisinde buldukları eğitim sistemiyle çalışmaktı. Bu yüzden, öncelikle öğrencilerle bir fokus grup çalışması yaparak ihtiyaçlarının ve onlara hitap eden dilin hangisi olduğunu belirlemek için bir çalışma yaptık ve görsel materyallerin, yine İnternet'le ilgili ve videolar, filmlerle ilgili materyallerin daha etkili olduğunu gördük. Bunun için bir sinema yapım firmasıyla anlaşarak, uzmanlarımızdan oluşan bir ekiple birlikte İnternet bağımlılığındaki çeşitli konuları, oyun bağımlılığını, siber zorbalığı içeren -hem güvenli İnternet'i hem de İnternet'in- hem çocukların zorbalığa maruz kalması yönünde ve ailedeki davranışları etkilemesi yönünde zarar gördüklerini gördüğümüz konularda filmler yaptık ve bu filmleri bir seminer içerisinde izlettik.

Öncelikle, 4.533 öğrenciye bağımlılık profili indeksini uyguladık ve bir bağımlılık profili çıkarmak için bir araştırma yaptık. Bizim çalışmamızda -2014 yılında yaptık- uyguladığımız o 4 lise içerisinde yaklaşık yüzde 33 İnternet bağımlılığı profilinde öğrenci çıktı ve biz bunların içerisinde seçkisiz olarak 100 öğrenciyi alarak, uzman psikologlar eşliğinde hazırladığımız bir manuelle yaklaşık sekiz on hafta kadar bir psikoeğitim programına aldık. Burada daha çok aile desteği, sosyal beceri geliştirme temelli, duygularını ifade, öfke kontrolü, stresle başa çıkma gibi, aslında bütün ilgi alanları ve iletişimleriyle, ilişkileriyle ilgili alanları güçlendirerek, bağımlılıklar ve İnternet bağımlılığıyla da özelinde, güçlendirme çalışmasıydı bu.

Bu çocukların ailelerini de aldık. Aynı zamanda, aynı şekilde, üç dört haftalık bir olumlu ebeveynlik becerileri geliştirme programı uyguladık. Burada karşılaştığımız mesele -biraz da belki Komisyonla ilgili olabilecek- ailelerin talepleri özellikle öfke yönetimiyle ilgiliydi. Çocuklarla yaşadıkları çatışmalar -konu İnternet olabilir, başka konular olabilir ama- öfkenin yönetimiyle ilgili. Herhangi bir konuya öfkelendiklerinde çocuklarıyla çatışma üzerinden bunun yansıması olduğunu ifade etmişlerdi. Bu, bizim programımızda daha az yer verdiğimiz bir konu olmuş, buna ağırlık vermişik bu çalışmanın sonucunda.

Bizim yaklaşımımız olarak, hem burada önemseydiğimiz, gençlerin dilinden yaklaşabilmek, onlarla aynı mecrayı kullanabilmek ve onlara aslında güvenli kalabilmelerini öğretmek. Çünkü birinci basamak önlemede aslında çalışıyoruz. Maddeyle, tabii ki İnternet'le bu mümkün değil ama bağımlılık düzeyinde İnternet'le karşılaşmadan önce, temizken önlemeye çalışmak... İkinci basamakta, aslında “Geç Değil” Madde Bağımlılığı Projesi'nde ikinci basamakta da olsa yani bir kullanım olduktan sonra da bu tedavinin uyumu için de -“Geç Değil”in adı biraz da oradan geliyor- hiçbir aşamada bırakmamak, orada da geriye kazanmak için...

Çalışmamızda, daha çok, güvenli İnternet kullanımına odaklandık. Burada bizim araştırmamızdaki öne çıkan konular, yalnızlık ve aile desteğiyle ilgili faktörlerdi. Özellikle filmlerle yapılan seminerlerde de anlamlı farklar çıktı ancak, grup psikoeğitimi yaptığımız grupta çocukların grup öncesinde yalnızlık ve aile desteğiyle ilgili sonuçlar daha düşükken, sonrasında daha yüksekti ve İnternet bağımlılığıyla ilgili özellikle risk faktörü gördüğümüz şeyler, yalnızlık hisseden ve aile desteğinin daha düşük olduğu gruplardı. Biz devam projesinde de, devamında da “Bu bir çalışma modeli olabilir.” diye ifade etmek istiyoruz.

Yine, gençlerin dilinden konuşmak amacıyla çizgi romanlar, web sayfaları, web üzerinden hareket ettik. Çizgi romanlarla onlara bir kitap hazırladık. “Yüz Yüze” Projesi'nin biraz da İnternet bağımlılığı olduğu için özellikle bağımlılık üzerinden değil de İnternet'in güvenli kullanımı üzerinden götürmekti hedefimiz. Çünkü bu aslında tamamen çocuklar ve gençler için değil, yetişkinlerin hatta orta yaşta da gördüğümüz İnternet kullanım davranışlarının verebileceği zararlarla ilgili, hem kendi güvenlikleriyle hem de orada kurduğu ilişki biçimleri dolayısıyla da. Bizim buradaki niyetimiz, özellikle İnternet'le ilgili, kullanmamaları mümkün değil, her yaşta her insanın işlevsel bir şekilde kullanması gerekir. Ancak, güvenli kullanmayı ve tehditlere karşı kendilerini korumayı öğretmekti amacımız, hâlâ çalışmalarımıza devam ediyoruz.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 12

"Geç Değil" Projesi' ni de İstanbul'un Avrupa yakasındaki bütün liselerde uyguladık. Yaklaşık 25 ilçede 165 bin öğrenciye, 360 ebeveyne ulaştık, 376 öğretmenle de birlikte çalıştık. Burada her 2 çalışmada da aslında çalışma metodu olarak da yapmaya çalıştığımız şey, evet, çalışmalarımızda uzmanlar vardı, uzman psikologlar vardı; psikoloji öğrencileri, PDR öğrencileri, sosyal hizmet öğrencileri, ilgili alanlardaki öğrenciler vardı. Ancak, öğrenciler içerisinden de biz lise öğrencileri, gençler içerisinden de temsilciler seçerek, aslında bir akran etkisiyle harekete geçirmek ve kendi aralarındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek üzerine de çalıştık.

Burada, web sayfaları kurduk çünkü hem bağımlılıkla ilgili çalışmalarda, madde kullanımıyla ilgili de en çok bilginin, en çok zararlı ve kirli bilginin de geldiği yerler biraz web'di. Biz aynı dili kullanmanın burada önemli olduğunu düşünüyoruz. Gençlerin en çok ilgilendiği mecralardan biri sözlüktü, sosyal medyaydı. Yeni bir sözlük açtık; bir web sayfası açtık, onun içerisinde bir sözlük platformu açtık ve gençler girerek burada bağımlılıkla ilgili güçlendirici konuları kendileri çok güzel tanımladılar ve istediklerinde de belirli dönüşümlerle uzmanlarımız, proje içerisinde çalışan uzman psikologlarımız on-line soru-cevap hatlarındaydı. Burada gerçekten sadece bağımlılıkla ilgili değil, onun dışında hem okulda yaşadıkları hem aileleriyle yaşadıkları ve muzdarip oldukları konuları açan, bununla ilgili destek isteyen gençler olmuştu.

Biz çalışmalarımızda aslında daha çok bağımlılıkla ilgili çalıştık. Tabii ki ergenlik, aidiyet duygusu, merak, dürtüsellik, problem çözme becerileri üzerinden gidiyoruz ve davranış bağımlılığı da dâhil ya da davranış örnekleri de dâhil, bir dürtü kontrolüyle ilgili, ergenliğin de özelliklerinden biri olarak, özellikle bu alanlarda çalışıyoruz. Gördüğümüz, birkaç temel alanda aslında çalıştığımızda birçok açıdan birçok riske karşı çocukların korunduğu. O yüzden "Biz bağımlılıkla ilgili çalışıyoruz. Hangi bağımlılıklar? Hangi maddeleri kullandınız? Nasıl?" diye değil, böyle bir konuyu zikretmeksizin, çocukların, gençlerin genel baş etme becerilerini güçlendirerek hareket etmeye çalıştık ve bir rol model örneği olsun diye, yine en çok kullandığımız materyaller görsel materyallerdi, filmler çektik. Tabii ki biz gençleri pasif, dinleyici konumuna sokup izletmedik, yarışmalar düzenledik. En çok geri bildirim de yarışmalarda aldık. Özellikle gençlerin kendileri bu konularda araştırma yapıp -hem materyal toplarken araştırmalar yaptığı şeyler oldu- çok güzel filmler çektiler, sinemaçıların çok da beğendiği. Karikatür yarışmaları oldu, hikâye yarışmaları oldu. Bu süreçte bize geri dönüşlerde kendileri aktif araştırdıklarında daha iyi korunma yolları geliştirebildiklerini ifade ettiler.

Bizim çalışmalarımızda, aslında özellikle madde bağımlılığıyla ilgili "Geç Değil" çalışmasında bağımlılıkla ilgili, direkt İnternet bağımlılığı gibi sorular soramıyoruz. Orada bir yüzde 33 bağımlı profili, risk profili çıkarabildik ancak madde bağımlılığında böyle bir profil çıkarmak için uygun soruları sormak önemliydi. Bizim anket çalışmasına katılan öğrencilerimize daha çok nasıl baş edeceklerini öğretmek ve bununla ilgili daha güçlendirmeye yönelik anketler yaptık ve arkadaşlarının madde kullanıp kullanmadığını sorabileceğini belirten yaklaşık yüzde 50 öğrenci var, yüzde 47,7. Yüzde 20'ye yakını da "Ben böyle bir soruyu sormaktan çekinirim." demişti ve bizim için umut verici sonuçlardan biri de katılımcıların yüzde 89'unun "Ben uyuşturucu kullanıp kullanmama konusunda birileriyle konuşabilirim."... Bunların başında aile, sevdikleri öğretmenler ve arkadaşları geliyor. Özellikle, tabii ki ergenlik döneminde arkadaşları ama bizim sevdiğimizimiz nokta aileleriyle bu konuyu konuşup konuşamayacaklarıyla ilgili yüzde 89 bir oran çıkmasıydı. "Bir kereden bir şey olmaz." düşüncesiyle deneyebileceğini ifade eden yaklaşık yüzde 16,9 öğrenci vardı. Tabii ki deneme riski ve bağımlılık riski farklıdır ancak bizim bağımlılıklarla ilgili özellikle tehdit gördüğümüz "Bir kereden bir şey olmaz." yaklaşımı, daha çok ergenlerde de o risk alma davranışının artmasıyla birlikte yüzde 16,9 bizim için önemli bir sayıydı aslında, riskli bulduğumuz da bir sayı. Ve yüzde 18,8'i de "Eğer madde kullanan bir arkadaşım olursa ben onlardan uzak duramam, onlarla birlikte olabilirim." diyor. Bu oran yaklaşık 5 çocuktan biri anlamına geliyor ve risk boyutunun da uyuşturucu anlamında ne kadar yüksek olduğunu gösteriyor. Tabii ki ümitli olacağımız sonuçlarımız da var, yüzde 85,8'i öğrencilerin "Uyuşturucu kullanan bir arkadaşım olursa eğer onu yardım alma konusunda ikna edebilirim. Bu konuyu onunla konuşabilirim." demiş ve yüzde 91,4'ü de madde kullanan bir ortamı küçük düşmek pahasına da olsa terk edebileceğini göstermiştir bize. Yani çalışmalarımızda bizim özellikle vurgulamaya çalıştığımız nokta, evet, bağımlılık özelinde çalıştığımız konular da olsa hem gençlerin hem de aslında onların ailelerinin -çünkü hem çocuğu yetiştirme noktasında hem de kendileri örnek olma, rol model olma konusunda kullanımları önemli ve buna karşı tutumları önemli- birçok açıdan ilişkilerinin, kendi sosyal uyum becerilerinin, stresle baş etme becerilerinin yüksek olduğu durumlarda biz bağımlılıkla ilgili riski daha düşük görüyoruz. Özellikle İnternet bağımlılığıyla ilgili yaptığımız çalışmalarda, ailelerle yaptığımız çalışmalarda... Biz gençlerle çalışırken aileler daha sonraki yaşlarda tanışmış olsa da İnternet'le ya da bu kadar yoğun kullanımlı, bağımlılık düzeyinde neredeyse, bağımlılık düzeyi demeyelim ama riskli kullanım düzeyinde kullandıkları ve hem eş ilişkilerinde hem de çocuklarıyla ilişkilerinde ciddi bir manipülasyon aracı aslında. Sadece kötüleştiren ya da bozan bir şey olarak değil yeni bir ilişki metodu bu ve bu ilişkinin de gerçek hayatta öngöremediğimiz, gerçek hayatla sanal hayatın yansımasına daha farklı tezahürleri olabiliyor, bu gibi sonuçlar almıştık araştırmamızda.

Teşekkür ediyorum.

Sorular olursa cevaplayabilirim.

BAŞKAN – Teşekkür ederim Ayşe Beyza Hanım'a.

Üyelerimizin soruları var mı?

Ne zaman bitiyor projeniz ya da bitti mi?

KASAV TEMSİLCİSİ AYŞE BEYZA BIÇAKÇI – Projemiz bitti. İnternet bağımlılığıyla ilgili olan projemiz 2013 ila 2015 sonuna kadardı, onu bitirdik, "Geç Değil"de 2014 yılının tamamında yapıp bitirdiğimiz sonuçlarımız. Araştırma sonuçlarımız 2014'le 2015'ten.

BAŞKAN – Uygulama projesi gelecek mi devamında?

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 13

KASAV TEMSİLCİSİ AYŞE BEYZA BIÇAKÇI – Birinin devamını bitirdik ancak uygulama projesi olarak çalışmalarımız var, hazırlıklarımız var, henüz netleşmiş bir projemiz yok.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Şimdi, Hayat Sağlık Vakfı adına İstanbul Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doçent Doktor Murat Coşkun, “Sağlıklı Kimlik Gelişimi” üzerine yapılan bir proje hakkında bize bilgi verecek, buyurunuz.

6.- Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı Temsilcisi Doçent Doktor Murat Coşkun’un, sağlıklı kimlik gelişimi üzerine yapılan projesi hakkında sunumu

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Merhabalar.

Teşekkür ediyorum.

Burada ben projemizden bahsetmeden önce, çocuklarda sağlıklı cinsel kimlik gelişimiyle ilişkili biyolojik ve psikososyal süreçlerden öncelikle bahsedeceğim. Ardından hem bizim literatüre dayalı hem de bir klinisyen olarak meslek hayatındaki deneyim ve uygulamamızdan yola çıkarak çocuklarımızın sağlıklı cinsel kimlik gelişimi anlamında birtakım önerilerle bitireceğim ve sonra uygulamak üzere olduğumuz projeye ilgili bazı ayrıntılardan bahsedeceğim.

Cinsel kimlik gelişimi doğrusu kompleks ve zor bir konu ama burada ben basitleştirerek anlatmaya çalışacağım. “Cinsel kimlik gelişimindeki biyolojik ve psikososyal süreç” dediğimizde; biyolojik süreç anlamında doğum öncesinde gerçekleşen bir aşamamız var malum. Burada bizim “genetik cinsiyet” diye söyleyebileceğimiz 46XY erkek, 46XX olunca kadın ya da dişi fetüs daha anne karnındayken bahsediyor olacağız. Normal gelişen bir süreçte genetik cinsiyet 46XY olduğunda “anatomik cinsiyet” diye ifade ettiğimiz genital organlar da erkek şeklinde gelişiyor oluyor ve doğumdan sonra da yine normal ve standart bir gelişimde cinsel kimliğinde bu genetik ve anatomik cinsiyet zemininde bununla olumlu bir cinsel kimlik gelişmesini bekliyoruz. Bu genetik ve anatomik cinsiyet yani kromozomlarımız, efendim, bu genital organların oluşması süreci doğum öncesinde gerçekleşen biyolojik bir süreçken cinsel kimlik gelişimi yine bu genetik ve biyolojik zeminde ama büyük ölçüde doğumdan sonra gerçekleşen ve yine büyük ölçüde psikososyal ve çevresel faktörlerin de etkisiyle gelişen daha kompleks bir süreç diye söyleyebiliriz. Aynı gelişim süreci kadınlar için de yani bir kız çocuğu, dişi fetüs için de geçerli, işte genetik cinsiyeti 46XX olduğunda, anatomik cinsiyeti kadın genital organları şeklinde gelişiyor ve doğumdan sonra da hani normal ve standart bir gelişimde kadın cinsel kimliğiyle devam ediyor oluyor.

Bu, işin standardı ama biz bildiğimiz -topluluğumuz sağlıklı olmadığı için bazı şeyleri belki biraz ayrıntılı anlatmak gerekir diye düşündüm- genetik ve anatomik cinsiyet her zaman aynı olmayabilir de. Ne gibi? Birtakım genetik ve hormonal sebeplerden dolayı. Yani bunlar daha anne karnında gerçekleşen sorunlar. Örneğin bizim “konjenital adrenal hiperplazi” dediğimiz -bu kız çocuklarında olan bir durum- bu çocuklar, fetüsler daha anne karnındayken 46XX yani genetik olarak kız olmalarına rağmen, dış genital organları böbrek üstü bezinden salgılanan aşırı testosterondan dolayı erkek şeklinde gelişiyor. Anatomik olarak erkek görüntüsünde oluyor ve bu kız çocukları sıklıkla erkek gibi yetiştirilebilirler. Ve bu çocukların aynı şekilde konjenital adrenal hiperplazisi olan kız çocuklarının ergenlik ya da erişkin yaşamda da sıklıkla maskülen özellikler yani cinsel kimlik gelişimlerinde de sorun olabileceği, erkeksi özellikler gösterebileceğini biliyoruz.

İkinci bir örneğimiz, androjen duyarsızlık sendromlarında olduğu gibi, burada da yine 46XY erkek çocuk fetüs söz konusu ama burada genital organlar ve ikincil seks karakterleri, yani ergenlik döneminde ortaya çıkan ikincil seks karakterleri büyük ölçüde kadın şeklinde gelişiyor. Bu duyarsızlığın şiddetine bağlı olarak erkek genital organları hiç gelişmeyebilir ya da kısmen gelişebilir oluyor. Burada genetik olarak XY olmasına rağmen çocuk, “androjen” dediğimiz erkeklik hormonuna yanıt vermediği için çocuğun beyni ve genital organları erkek şeklinde gelişmiyor oluyor.

Peki, şimdi, dedik ki : Genetik cinsiyetle anatomik cinsiyet her zaman birbiriyle uyumlu olmayabiliyor. Aynı şey cinsel kimlik için de geçerli. Cinsel kimlik de her zaman genetik ve anatomik cinsiyetle uyumlu bir şekilde ilerlemeyebilir. Yani genetik olarak ve anatomik olarak XY erkek olan bir çocuk ya da birey veya genetik ve anatomik olarak XX ve kadın genital organları olan bir çocuk cinsel kimlik olarak kendini hangi cinsiyete ait hissetme açısından ve hangi cinsiyete ait davranışlar, tepkiler, mimikler, jestler, tercihler, oyun, oyuncak, elbise, giyim tarzı vesaire gibi birçok konuda doğuştan getirdiği cinsiyete değil karşı cinstenmiş gibi hissedip davranması şeklinde ortaya çıkan bir durum söz konusu olabilir. İşte, biz buna “cinsel kimlik bozukluğu” diyoruz. Bu psikiyatride şu anki mevcut tanımlama sistemlerinde de psikiyatrik bir durum olarak tanımlanan bir şey. “DSM IV” dediğimiz yani bu psikiyatrik bozuklukların sınıflamasındaki, önceki sınıflamasında, iki yıl önceki sınıflamada cinsel kimlik bozukluğu diye geçiyordu, ICD 10’ da hâlen böyle geçiyor ama DSM’nin son versiyonunda artık “gender dysphoria” diye geçiyor. “Dysphoria” kelimesi “hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik” anlamında, kişinin hissettiği bu öznel duruma vurgu yapmak açısından “dysphoria” kelimesinin daha kapsayıcı olduğunu söyleyebiliriz.

Önemli bir ayrıntı, cinsel kimlik bozukluğu erkek çocuklarda kızlardan daha sık gözüküyor. Yani ülkemize ait bir oran, tabii ki veremiyoruz, bilmiyoruz ama Batı toplumundaki oranlar erkeklerde binde 10, kadınlarda binde 2-3 gibi bir rakam diye veriliyor, dolayısıyla erkek çocuklarda kızlardan daha sık gözüküyor diye söyleyebiliriz.

Cinsel kimlik bozukluğu ve gender dysphoria kişinin doğuştan getirdiği cinsiyetle ilgili hoşnutsuzluk veya mutsuzluk hissetmesi ve karşı cinse ait davranışlar göstermesi anlamında. Bu davranışlar çocuğun konuşması, hareketleri, jestleri, mimikleri, oyun, elbise, oyuncak, arkadaş ilişkileri gibi birçok alanda kendini gösterebilir oluyor.

Burada, DSM V’te bahsettiğim “gender dysphoria” -“cinsiyet hoşnutsuzluğu” diye Türkçeye çevirebiliriz bunu- burada çok önemli bir ayrıntı, bu özellikle Türkiye’deki birtakım tartışmalarda da göz ardı edilen bir nokta olduğu için önemli bizim açımızdan.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 14

DSM V, burada dikkat ederseniz "gender dysphoria in children", çocuklarda cinsiyet hoşnutsuzluğu ve "ergen ve erişkinlerde gender dysphoria" diye ayrı ayrı tanımlama gereği duydu. Gerçekten de klinik uygulamada da bu durumu olan çocuklarla ergenleri ve erişkinlerin mutlaka birbirinden ayrı ele almak gerektiğini söyleyebiliriz. Burada tanı kriterleri ayrıntılı olarak geçiyor. Yani kişinin diğer cinsiyetten olmak istemesi ya da diğer cinsiyetten olduğunda ısrar etmesi şeklinde. Giyim tarzından oyun, oyuncak, arkadaş ilişkilerine kadar hep karşı cinsten birisiymiş gibi davranması ve kendi genetik ve doğuştan getirdiği cinsiyetiyle ilişkili anatomik özelliklerden rahatsız olması. Bu, küçük çocuklarda daha az olan ama eğer müdahale edilmezse ileriki yaşlarda, ergenlik ve erişkinlik döneminde daha tamamen yerleşen ve artık kişinin kendi anatomik cinsiyetine ait organlardan nefret etmek, tiksirmek ve bunlardan bir an önce kurtulmak istemek şeklinde boyutlara gelen ve son noktada da bu "gender reassignment" cinsiyet değiştirme operasyonlarına kadar gidebilen bir durum diye söyleyebiliriz.

Buradaki çok önemli ve yine göz ardı edilen bir şey var. Tabii, doğrusu bu tür konuların tartışılması ve konuşulması hani konunun içeriği itibarıyla biraz netemeli konular gibi duruyor. Özellikle bizim ülkemizde bunların tartışılma şekli ve zeminleri doğrusu bizim bu tür konulara yaklaşımımızdan çok farklı olduğunu söylemeliyim. Burada dikkat edilmesi gereken, bilinmesi gereken bir başka önemli ayrıntı, "gender dysphoria" si olan çocukların sadece çok az bir kısmında, en fazla yüzde 25'inde bu durum ergenlik ya da erişkinlik döneminde devam ediyor oluyor. Yani bunun -birazdan söyleyeceğiz- "Doğuştan gelen, genetik ve böyle oldu, böyle olacak." şeklinde mecburi bir durum olmadığını söylemeliyiz. Erkek çocuklarda "gender dysphoria" nin ergenlik ve erişkinlik döneminde devam etme oranları oldukça düşük bildirilmiş, yüzde 20'yle yüzde 12 gibi rakamlar. Kız çocuklarında da -"gender dysphoria" den neyi kastettiğim anlaşılmalıdır umarım- "gender dysphoria" ergenlik ve erişkinlik döneminde devam etme oranları yüzde 52 ve yüzde 12 olarak bildirilmiş diye söyleyebiliriz. Bu, bu konudaki yapılmış çalışmalardan birisi. Çocukların bir çoğunun bu noktadan sonra "gender dysphoria"lı olmadıklarını ifade ediyor.

Bu cinsel kimlik gelişiminde çok önemli farklılıklardan bir tanesi yine bu tür böyle medyatik tartışmalarda es geçilen ama klinisyen olarak bizim çok iyi bildiğimiz ve sürekli gözlemlediğimiz bir konu. Cinsel kimlik gelişiminde erkek ve kadın farklılığı çok önemli. "Niye cinsel kimlik bozukluğu ya da cinsel kimlik gelişimiyle ilgili sorunlar erkek çocuklarda daha sık gözüküyor?" un cevabı da burada yatıyor diye söyleyebiliriz. Bu uzunca bir konu ama kısaca şöyle özetlemeye çalışacağım: Fetüs ilk olarak oluştuğunda fetüsün beyin gelişimi, aslında "default" ayarı bir anlamda dişi beyin olarak öngörülüyor. Eğer bu fetüs erkek fetüs olacaksa, yani XX değil, XY kromozom yapısında erkek fetüs olacaksa "gebeliğin 1'inci trimester" dediğimiz yani 12'nci haftasında sonra beyin testosteron etkisi altında bir erkek çocuk beyni olarak gelişmeye başlıyor. Şayet fetüs erkekse gebeliğin, 6 ve 8'inci haftasında bu XY dediğimiz kromozom yapısındaki Y kromozomu aktive oluyor ve erkek çocuğun genital, erkek fetüsün genital organları oluşmaya başlıyor. 12 ve 14'üncü haftada erkek fetüsün genital organları oluşmuş oluyor ve zaten bu haftalarda ultrasonla cinsiyet tespiti mümkün hâle gelmiş oluyor. Daha sonra erkek fetüsün kendi testislerinden testosteron salgılamaya başlıyor ve bu testosteron etkisi altında erkek fetüsün beyni, yani o dişi beyin olarak ilk planda oluşmuş olan beyin üzerinde etki göstermeye başlayarak değişim ve dönüşümle beyin testosteron etkisi altında bir değişim ve dönüşüm geçirerek gelişimini devam ettiriyor. Bu hipotez bizim gelişim psikiyatrisinde de çocuk psikiyatrisinde de "Testosteron Hipotezi" dediğimiz bir şey. Erkek çocuklarda birçok nöropsikiyatrik bozukluğun, yani otizm, hiperaktivite, tourette sendromu gibi birçok psikiyatrik bozukluğun daha sık gözükmesinin önemli hipotezlerden birisi diye söyleyebiliriz.

İşte erkek çocukta beynin testosteron etkisi altında gelişim, değişim, dönüşüm göstererek gelişmeye devam etmesi süreci hassas ve yerine göre birtakım dışsal etkilere de açık bir süreç diye söyleyebiliriz.

Bizim "endokrin bozucular" dediğimiz, yani "endocrine disrupt" dediğimiz birtakım dışsal faktörler, örneğin Bisfenol A plastiklerde olan ya da kadınların kullandığı birtakım hormonlar diye söyleyebileceğimiz birtakım şeyler erkek çocuklarda erkek fetüste eşey hormonların, yani testosteron düzeylerine de etkileyebileceğine dair kayda değer bilimsel veriler olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu konu erkek çocuğun cinsel kimlik gelişimindeki ilk "challenge"lardan, yani ilk zorluklardan birisi, biyolojik zorluk, anne karnında gerçekleşen süreç. İkinci bir zorluksa "psikososyal zorluk" diye söyleyebiliriz. Malumunuz olduğu üzere her çocuk doğunca önce anneye bağ kuruyor, erkek çocuğu, kız çocuğu fark etmiyor anneye bağ kuruyor. Erkek çocuğun cinsel gelişimi açısından söylüyoruz bunu, erkek çocuğun sağlıklı bir cinsel gelişim için anneye kurduğu ilişkiye, bağa ek olarak hatta anneden kısmen ayrılarak, işte bu cinsel kimlik gelişiminin kritik dönemlerinde, 1 yaşından sonraki dönemlerde anneden ayrılarak artık babayla da bir bağ kurabilmesi, babayla bir özdeşim kurabilmesi ihtiyacı söz konusu. Oysa kız çocuğunun bu konuda bu ihtiyacının bu kadar olmadığını söyleyebiliriz. Babanın olmamasını ya da baba figürüyle böyle bir özdeşim ya da etkileşim bağ kurmanın kız çocuğunu cinsel kimlik üzerindeki etkisine dair çok ciddi bir düşüncemiz yok olumsuz anlamda ama erkek çocukla ilgili bunun çok daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla erkek çocuğun cinsel kimlik gelişiminde babanın varlığına, ama babanın sağlıklı varlığına, yani bazen yine bizim karşılaştığımız bir örnek: Baba var ama olmasa daha iyi olurdu diyebileceğimiz durumlar da olabiliyor. Erkek çocuğun sağlıklı bir babanın varlığına, baba figürünün varlığına ve babayla kurduğu bağ ya da etkileşime daha fazla ihtiyaç duyuyor olması da yine erkek çocukta bu cinsel kimlik gelişim sürecinin ikinci bir hassas boyutu olmuş oluyor, bu da psikososyal zorluk diye söyleyebileceğimiz bir durum. İşte, daha önceki arkadaşlarımızın dile getirdiği, birazdan söyleyeceğimiz konu var, boşanmış anne baba, ki cinsel kimlik gelişimi için kritik yaşın 1-5 yaş arası olduğunu düşünürsek ve küçük yaşta çocuklar teamül olarak genelde anneye bırakıldığı için boşanmış bir annede erkek çocuk söz konusu olduğunda bu bizim meslekte rutin yaptığımız şeylerden birisidir. Eğer genç bir anne ayrılıyor ve küçük erkek çocuğu varsa bizi mutlaka düşündüğümüz şeylerden bir tanesi bu çocuğun hayatında sağlıklı

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 15

bir erkek figürü olabildiğini sağlamaktır. Yerine göre dede, dayı, amca, vesaire, hiç olmadı öğretmen filan gibi bir şeyler olabilsin diye arzu ederiz.

Sonuç olarak, bu erkek çocuğunun cinsel kimlik gelişimiyle ilgili ikinci zorlu aşama da bu psikososyal, “psychosocial challenge” diye söyleyebileceğimiz süreç ve bu da yine hassas bir süreç. Çünkü babayla ilişkili birçok faktöre bağlı bu. Babanın var olması, var ama nasıl var, babanın birtakım –birazdan söyleyeceğimiz- kişilik özellikleri vesaire gibi konular, aile içinde faktörler çok önemli, çevresel faktörler çok önemli bu psikososyal sürecin gerçekleşmesi anlamında.

Cinsel kimlik bozukluğu olan erkek çocukların büyük bir kısmında babayla ilişkili iki önemli senaryo çoğunlukla gözleriz biz, bu hem literatürde sıklıkla dile getirilen hem de bizim klinik deneylerimizde sıklıkla şahit olduğumuz bir durum diye söyleyebiliriz. En sık senaryoda, baba fiziksel olarak var olan ama duygusal olarak evde silik ve olmayan bir baba profili söz konusudur ve de çocukla, özellikle erkek çocukla o erkeksi kimliği geliştirebilecek sağlıklı ve üretken bir ilişki kuramayan, bir anlamda erkek çocuğun kendisine yönelme ve kendisiyle bağ kurma çabalarına yanıt veremeyen, duygusal ve fiziksel olarak... İşte genelde bu ailelerde dominant, konuşkan, duygusal zekâsı yüksek bir anne vardır, erkek çocukla çok güçlü bir bağ kurmuştur ve babalar anne-oğul ilişkisinin sıklıkla dışında kalmış görüntüsü verirler.

Bundan biraz daha az sıklıkta olan ikinci bir profilde ise baba –yani kısa söyleyeyim- o kadar kötü birisidir ki, yani bu kötülüğün altını farklı doldurabilirsiniz, çocuk babayla bağ kurmak, babaya yönelmek gibi bir cesareti hissedemez, böyle basitçe anlatabilirim.

Şimdi, bu arka plandan sonra sağlıklı bir cinsel kimlik gelişimi anlamında hani sonuç ve öneriler diye birkaç şeyden bahsedip bitirmeye çalışacağım. Anladığımız gibi, sağlıklı cinsel kimlik gelişimi doğum öncesindeki biyolojik birtakım süreçlerin yanı sıra doğum sonrasındaki psikososyal ve çevresel faktörlerin de önemli olduğu bir süreç. Erkek çocukta cinsel kimlik gelişiminin biyolojik ve psikososyal olarak daha kompleks ve hassas bir süreç olarak görüldüğünü söyledik. Yine, cinsel kimlik bozukluğunun da erkek çocuklarda daha sık görüldüğünü söyledik. Cinsel kimlik bozukluğunun gelişmesinde psikososyal ve çevresel faktörlerin biyolojik faktörlere göre daha önemli olduğu düşünülmekte. Tıpta birçok şey çok daha kesin ifadelerle söylenebilse de, bu psikiyatri için, bizim için de çok net veri ve kesin kanaatlerin olduğu bir alan değil, bunu genel bir kanaat anlamında diye söyleyebiliriz.

Buradan çıkaracağımız ilk sonuç şu olabilir o zaman: Sağlıklı ve güvenli bir gebelik önemli. Gelişen fetüs üzerinde biyolojik ve hormonal etki oluşturması muhtemel etkenlerin belirlenmesi ve kontrol altına alınması önemli. İşte, bazen dile getirilir, bu tür durumlar modern dünyada, günümüzde daha çok artıyor. Niye? İşte, bu az önce söylediğimiz bisfenol vesaire gibi farklı birtakım endokrin bozucuların, dışsal faktörlerin daha fazla olması diye tartışılır, ama bütün bunlarla ilgili net verilerin henüz olmadığını, olmadığını söyleyebiliriz. Burada toplum sağlığı adına bakıldığında önlem almakta fayda var diye, en azından öyle düşünebiliriz.

İkinci bir nokta, biyolojik faktörler bir ölçüde önemli olmakla birlikte, cinsel kimlik bozukluğunun genetik olduğuna dair herhangi bir verinin olmadığı, yine, özellikle bu tür konuların tartışıldığı zeminlerde bilimsel bir yaklaşım ya da düşünceden ziyade çok farklı motivasyonlar söz konusu olabildiği için, böyle, bu tür ifadeler çok rahat kullanılır. Oysa biz bu tür ifadeleri öyle hemen rahat kullanmayız, bunu kullanabilmek için belli bir veriye, kanıt ihtiyacı duyulur. Cinsel kimlik bozukluğunun genetik olduğuna dair herhangi bir veri yoktur.

İkinci bir şey, cinsel kimlik bozukluğunun bazı belirtileri, yaşamın erken dönemlerinde, 2 yaşında bile görülebilse ve bazı olgularda doğuştan gelen bir durum olarak söylemek mümkün olabilse de bu mevcut durumun normal olduğu anlamına gelmiyor, çünkü buna bazen ailelerde ya da yine çevrede, kendi profesyonel camiamızda da, klinik camiada da karşılaşılabiliyoruz. Bu durum doğuştan gelen bir şey, o zaman normal bir şey.

Tabii, bu -yine tekrar edelim- bilimsel olarak da çok acemice ve yavan kaçan bir şey, çünkü bir durumun doğuştan geliyor olması bunun normal olduğunu ifade etmeye yeterli olmuyor, böyle bir durum çocuk psikiyatristi olarak bizim meslek hayatında uğraştığımız birçok şeyi boşa çıkartmak oluyor. Örneğin, mesela otistik bozukluk dediğimiz, hepimizin malumu olan bir durum, bu yüksek oranda genetik bir şey, doğuştan gelen bir şey ve cinsel kimlik bozukluğuna göre çok daha sık gözükken bir şey, ama buna rağmen, biz, otistik bozukluğa, doğuştan gelen genetik bir şey, o zaman bu normal bir şey gibi bir tanım yapmıyoruz. Bu çocuğun normal öngörülen gelişimi yakalayabilmesi için, biz, aile, sağlık sistemi elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz.

Buradan çıkarabileceğimiz öneri anlamında şunu akılda tutmak gerekiyor: Karşı cins davranışları ve cinsiyet hoşnutsuzluğu küçük çocuklarda görece sık görülebilen bir durumdur ve uygun bilgilendirme ve yaklaşımla çözülebilmektedir. Az önce de söylediğimiz gibi, aslında bunların çok az bir kısmı ergenlik ve erişkinlikte devam ediyor.

Çocuklar 1 yaşından sonra cinsiyetleriyle uyumlu ve cinsiyete duyarlı davranışları geliştirmeye, göstermeye ve öğrenmeye başlarlar. 1 yaşından sonra bir erkek çocuk ve kız çocuk, oyuncak bıraktığınızda, hiçbir yönlendirmeniz yoksa, normal öngörülen gelişimde kendi genetik ve anatomik cinsiyetlerine ve cinsel kimliklerine uygun tercihleri göstermeye başlayabilirler. Cinsel kimlik gelişimi için de kritik yaş genelde 2-4 diye söylenir ama, bunu 1,5-5 yaş arası gibi diye de düşünebiliriz, cinsel kimlik gelişimi için kritik yaşlar okul öncesi yaşlar, yani neredeyse bebeklikten başlayan bir süreç.

Olay böyle olduğunda, o zaman anne babaların, bakıcıların, kreş yetkilileri ve okul öncesi eğitimcilerin cinsel kimlik gelişimi konusunda bilgilendirilmesi, sağlıklı cinsel kimlik gelişimi için topluma ve ailelere yönelik stratejiler, öneriler geliştirilmesi, ebeveyn ve eğitimcilerin olumlu etki için teşvik edilmesi önemli diyebiliriz.

Yine, riskli durum ve davranışlar konusunda farkındalığın artırılması ve bu tür riskli durum ve davranışların özellikle küçük yaş çocuklarda çözülmesinin mümkün olduğunun vurgulanması önemli.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 16

Az önce ifade ettiğim gibi, cinsel kimlik sorunu olan çocukların mutlaka ama mutlaka ergenlerden ve erişkinlerden ayrı olarak ele alınması gerekir. Bu, yine, bizim ülkemizde bu işin profesyoneli olmayan, farklı motivasyonlarla bu konuda konuşan insanların sık yaptığı yanlışlardan birisidir. Bu durumda olan 20 yaşında bir insan için yapılabilecek şey çok farklıyken, bu durumda olan 4 yaşında bir çocuk için yapılabilecek şey çok daha farklıdır ve farklı olması gerekir diye söyleyebiliriz.

Sağlıklı cinsel kimlik gelişiminde erken çocukluk deneyimleri çok önemli. Bu, yine ayrıntılı, uzun bir konu ama özellikle ben burada istismar konusunu vurgulamak istiyorum. Özellikle cinsel istismarın cinsel kimlik gelişimi üzerinde ciddi olumsuz bir etkisi olduğu zaten bilinen bir durum ve bu tür konulara da dikkat etmek gerekir.

Az önce söylediğimiz gibi, özellikle erkek çocuklar için babanın sağlıklı varlığı ya da bir baba figürünün sağlıklı varlığı ve babayla kurulan ilişkinin önemli olduğundan bahsetmişik ama tekrar edelim, bazı durumlarda babanın varlığı -erkek çocuk bazında söylüyorum- cinsel kimlik gelişiminin önündeki aslında en büyük engel de olabilir; bu, çocuğa ve aileye göre de düşünülmesi gereken bir şeydir, çünkü baba yokken... Mesela burada şu soru gelebilir: Bir baba yoksa erkek çocuk bu figürü geliştiremez mi? Geliştirebilir. Gerekirse hayalî, imajinatif bir baba figürüyle, yani tek başına anne erkek çocuğu büyüttüğünde tabii ki hemen bunlar cinsel kimlik sorunu olmuyorlar. Allah' tan olmuyorlar. Burada bizim bahsettiğimiz risklerden, hemen öyleyse öyle oluyor gibi bir anlam çıkmamalı. Bu toplumu kuşatan genel atmosferde bile, çocuk, yerine göre televizyonda, dizide gördüğü, yerine göre evine gelen giden misafirlerle kurduğu ya da yerine göre kafasında canlandırdığı baba imajıyla bile o ilişkiyi kurabilir, ama düşünün kötü bir baba modeli varsa, çocuk o imajınasyonu, hayalî baba figürünü bile canlandırmaktan kaçıp ya da hiçbir şekilde bu anlamda hiçbir çaba bile gösteremeyebilir, olabilir.

Bu anlamda, çocukların yaşına ve gelişimsel düzeyine, gelişimsel dönemine ve cinsiyete uygun ebeveyn-çocuk ilişkisini teşvik etmek çok önemli. Tabii, Ankara'da da kısmen öyle olabilir, ama İstanbul'da bizim hatırı sayılır şekilde şu türden sorunlu ailelerimiz vardır: İşte, aile göçle gelmiş ya da memur tayinle gelmiş vesaire hiç kimseleri yok. 20 milyonluk şehir ama herkes kendi başına, kimsesi olmadan yaşıyor. Efendim, ya baba uzun zamanlı çalışıyor ya da baba yok, anne çalışıyor, evde küçük bir çocuk falan, yani kalabalıklar içerisinde yalnız yaşayan ve bu söylediğimiz anlamda destek sistemleri eksik olan büyük şehirlerde çok sayıda aile olduğunu söyleyebilirim.

Bu anlamda, mesela boşanmış bir aile İstanbul'da çok daha riskli ve tehlikelidir. Yani çocuğun cinsel kimlik gelişimi anlamında kastediyorum, çünkü Anadolu'da olduğunda, yine dayısı, amcası, dedesi, birileri oluyor, gidiyor geliyor, ama metropollerde, büyük şehirlerde eğer böyle bir sosyal destek sistemi de yoksa bu daha riskli bir hâle gelebiliyor.

Yine, kreş ve okul öncesi eğitim ve eğitimcilerinin, çocukların, özellikle erkek çocukların cinsel kimlik gelişimi dikkate alınarak, riskli çocuklarda gerekli düzenleme ve müdahalenin yapılabilmesi önemli. Bu, yine İstanbul örneğinde, mesela benim şimdiye kadar böyle çok sayıda hastam olduğunu söyleyebilirim.

Şimdi, kreş ve anaokulu dediğimizde, buradaki eğitimcilerin ve sorumluların büyük bir kısmı bayan, oraya giden çocukların yarısı da erkek. Şimdi bu çocukların bir kısmı -ki aslında hatırı sayılır bir kısım bizim için, baktığınızda- mesela boşanmış bir anne baba çocuğu olabiliyor ya da baba var ama dediğim gibi sağlıklı bir baba figürü yok. Bu çocuk cinsel kimlik gelişiminin kritik olduğu dönemde hiçbir sağlıklı erkek figürüyle karşılaşmadan o dönemi geçirmiş olabilir açıkçası. Böyle çok sayıda çocuk olduğunu kendi klinik deneyimimle rahatlıkla söyleyebilirim.

Şimdi, bu tür aileler olduğunda, işte, birazdan bahsedeceğim, anne boşanmış. Soruyoruz: "Kiminle yaşıyorsunuz?" Anneanne, teyze ve 3 yaşında erkek çocuk. Bu çocuk kreşe gidiyor, kreşteki öğretmen de, sorumlu da bayan, herkes bayan. Çocuğun etrafında böyle bir ilişkiyi kurabileceği, model alabileceği kimseler olmamış olabiliyor. Yerine göre bu tür düzenlemeleri yapabilmek... Ve malumunuz olduğu üzere bir eğitim sisteminin başarısını, bizim gözümüzle TEOG başarısıyla ölçmüyoruz. Bizim okullarımız, kolejlerimiz vesaire hep bu motivasyonla gitse de bir çocuk psikiyatristi olarak, bizim için veya benim için bir eğitim sisteminin başarısı, özel ihtiyacı olan çocukları, özel ihtiyaçlı çocuklarımızı ne kadar iyi handle edebildiği, manage edebildiği, bu çocukları ne kadar etkin bir şekilde hayata tutturabildikleriyle ya da o çocuklara ne kadar faydalı olabildiğiyle alakalı, ama az önce sayın vekilimizin de söylediği gibi, işte, bu tür özel ihtiyacı olan çocuklar, maalesef, işte, kolejlerin mantığıyla baktığınızda istenmeyen çocuklar oluyorlar, yani 2 kat para verseniz de kabul edilmiyorlar. Bu vesileyle burada bunu da söylemek istiyorum. Mesela mümkün mü bilmiyorum ama -konuyla ilişkili değil belki de- bu tür özel ihtiyacı olan çocukları kabul eden... Mesela hastanelerle ilgili devletimizin böyle bir uygulaması var; işte, A grubu hastane, B grubu hastane. Bir de A grubu kolej, B grubu kolej olsun örneğin, A grubu, B grubu kolejde TEOG puanı değil, kaç tane özel ihtiyacı olan çocuğu barındırılıyorsunuz, tutuyorsunuz, bununla ilgileniyorsunuz gibi parametreler konulabilir. Yurt dışında bu tür uygulamalar olduğunu söyleyebilirim. Bu, özel ihtiyacı olan çocuklarımızın, tu kaka edilen, korkulan, istenmeyen çocuk olmalarını da kısmen azaltabilir. Yani ne kadar böyle özel ihtiyacı olan çocuk barındırılıyorsanız, ne bileyim farklı birtakım muameleler olabilir, yani kalitesini ölçen bir değer, parametre olabilir gibi bir şey yapılabilir diye söyleyebilirim.

Yine, riskli aile ve çocukların tespit edilmesi ve uygun şekilde müdahale edilmesi bu anlamda önemli dedik. Boşanmış anne baba, annesiz veya babasız büyüyen çocuk, ebeveynde birtakım psikiyatrik sorunlar, yine bazı psikiyatrik bozuklukları veya mizaç özellikleri olan çocuklar bu anlamda önemli. Az önce verdiğim örnek: Annesiyle yaşayan 3 yaşında erkek çocuk, anne, anneanne, teyze... Tabii, az önce Esra Hanım'ın da söylediği, mesela bu tür anneler eve erkekle gelip gidemez oluyor işin kötü tarafı. Yani, boşanmış bir anneyseniz eve nasıl erkek gidip gelecek oluyor? Siz de gidip gelmiyor oluyorsunuz hâliyle. O anlamda gerçekten bu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 17

bize hani böyle hayalî bir senaryo gibi gelse de bize bu hayalî senaryo gibi gelen şeylerin hepsini sayısız kez insan örneği düzeyinde yaşadığımız için bize hayalî gelmediğini söylemeliyim. Bunların hepsini yaşamış ve yaşadığımız örnek diye söyleyebilirim.

İkinci bir örnek yine psikiyatrik bozukluk anlamında, hani biraz fazla ayrıntı olsa da bunu da söylemekte fayda var. Birtakım psikiyatrik durumların kız ve erkek çocuklarda cinsel kimlik gelişimi anlamında risk oluşturabildiğini biliyoruz. Örneğin "aktivite düzeyi" diye geçiyor bu literatürde ama daha bilindik adıyla mesela dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu olan kız çocukları sıklıkla toplumda "erkek Fatma" diye tanımlanan, öyle büyütülen, öyle yetiştirilen, aslan gibi falan filan, atlıyor, zıplıyor falan yani ailenin ve çevrenin de yanlış pekiştirmesiyle çocuğun cinsel kimlik gelişimiyle ilişkili -eğer başka birtakım yatkınlaştırıcı faktörler de varsa- sorun olması burada riski artırıyor diye söyleyebiliriz. Erkek çocuklar için de benzer şeyler geçerli. Bir erkek çocukta da aktivite düzeyi yaşlılarından çok daha düşük olduğunda, özellikle böyle yaygın anksiyeteli ve sosyal fobili erkek çocukları yani çok kaygılı, korkak, acayip ince, nazik, hassas erkek çocuğu arkadaşları oyun oynarken onların arasına girmeye çekiniyor çünkü o oyunları zararlı ve tehlikeli buluyor, göze alamıyor olduğunda ve özellikle böyle bir erkek çocuğu demek genetik olduğundan dolayı sıklıkla öyle bir anne baba demektir de. O anne babalar da bu çocuğun o davranışını "Benim çocuğum çok nazik, çok ince, ne kadar hassas massas." gibi şeylerle pekiştirdiğinde aslında bu çocuğun kendi hemcinslerinin dünyasından soyutlanmasına ve erkekliği ve de erkeksiliği gereksiz yere tehlikeli bulmasına yol açabilir. Bazı kötü örnekler de, dediğim gibi, işte evde çok agresif, saldırgan bir baba varsa çocuk zaten "Erkek olmak böyle bir şeyse lanet olsun." falan gibi bir şeye de varabilir. Ama, bu söylediğimiz örnek de çocuğun aşırı hassas, ince, nazik, kaygılı, endişeli ve korkak olması... İşte arkadaşları bisiklet sürerken o sürmek istemiyor, top oynarken oynamak istemiyor, toptan korkuyor gibi şeyler. Mesela, işte koşmuyor "Koşarsam düşerim." diyor -erkek çocuk, koşması lazım falan- koşmayınca çocuğun üzerine bunlar yavaş yavaş yapışmaya başlıyor olabiliyor.

Son bir slaytım, bu da yine önemli. Küçük çocukların davranış ve alışkanlıkları yani cinsel kimlikle ilgili davranışlar da dâhil olmak üzere örnek alma, modelleme, beğenme, beğenilme ve pekiştirme gibi çevresel etki ve tepkilere çok duyarlıdır. Sağlıklı cinsel kimlik gelişimi için önemli risk faktörlerinden olan psikososyal, çevresel faktörlerin tespit edilmesi ve kontrol altına alınması bu açıdan çok önemli. Örneğin, medya, televizyon, İnternet'te oyun, oyuncak ve giyim alanlarında cinsiyet karmaşası oluşturan ve karşı cins davranışlarını özendirilen durumların olduğunu söyleyebiliriz. Bir ara takip edebiliyordum ama artık çok yoğunluktan ve onlar da çok fazla olduğu için takip edemiyorum. İşte, mesela, bu İnternet'te oyun moyun vesaire gibi şeylerde mesela erkek çocuk ama kendisine bir farklı kimlik oluşturuyor ve kız gibi, kadın gibi davranmaya başlıyor oluyor. Oradaki sanal gerçeklik bir anlamda çocuğun aslında yavaş yavaş kendi realitesi, kimliği hâline gelebiliyor.

Yine, toplumumuzda maalesef sık karşılaştığımız bu cinsel kimlik gelişimini olumsuz etkileyebilecek ebeveyn tutum ve davranışları, birtakım toplumsal alışkanlıklar vesaireler bunları da derleyip toplamak ve toplumu bu anlamda daha sağlıklı davranmaya teşvik etmek önemli.

Biz İstanbul'da bir sivil toplum kuruluşu bünyesinde böyle geniş multidisipliner bir ekiple bu cinsel kimlik gelişiminde -az önce söylediğim gibi- hem biyolojik süreçleri olumsuz etkileyen hem de psikososyal süreçleri olumsuz etkileyen faktörleri tespit ederek bu anlamda topluma yönelik, özellikle küçük çocuklu ailelerde okul öncesi dönem çocuklarına yönelik olarak böyle bir sağlıklı cinsel kimlik gelişim projesi, faaliyeti yürütebilir miyiz diye düşündük ve şu anda henüz daha gerçi uygulamalara başlamadık çünkü biraz böyle çok ayrıntılı ve çok multidisipliner olunca her alandan katkıları beklediğimiz için yakın zamanda da umarım uygulamaya başlayacağız.

Benim söyleyeceklerim bu kadar.

Teşekkür ediyorum.

YRD. DOÇ. DR ESRA GEDİK - Başkanım, bir katkı yapabilir miyim?

BAŞKAN – Aslında böyle bir usulümüz yok ama buyurun.

YRD. DOÇ. DR ESRA GEDİK - Çok ilişkili olduğu için söyleme ihtiyacı duydum.

Boşanmış ailelerin erkek çocuklarıyla ilişkisinin etrafında bir baba figürü ya da en azından babanın olmasıyla ilgili çalışmanıza katkı olarak, evet, benim çalışmamda da karşıma çıkan şöyle bir şey olmuştu: Evet, boşanmış kadınlar bir baba figürüne ihtiyaç duyuyorlar ya da babanın daha fazla çevresinde olmasını istiyor. Ancak bunun daha sağlıklı yürüyebilmesi ve sizin de vurguladığınız gibi cinsel kimliğin daha sağlıklı gidebilmesi için bunun da değiştirilmesi gerekiyor çünkü şöyle bir şey gözlemledik biz: Baba figürü yerine geçen dede ya da amca ya da evdeki diğer erkek fertler boşanmış ailelerin çocuklarına her an bir yanlış yapabilecekmiş gibi, anne zaten boşanmış kadın algısının etrafında şekillendirdiği için hayatını, hayatı öyle gördükleri için çocuklara boşanmış ailelerin çocukları olduğu için her an bir yanlış yapılabileceği gibi ya da anneden dolayı her an bir eksiklik yapılabileceği bir algıyla karşı karşıya olduklarından sizin de vurguladığınız o sağlıklı iletişimi ne yazık ki bir baba figürü olarak kuramıyorlar. Bence bunun sizin de üstünde durduğunuz gibi ve gerçekten olması gerektiği gibi bunun yapılabilmesi, sağlıklı bir cinsel kimliğin geliştirilebilmesi için boşanmış ailelerin çocuklarında, boşanmanın toplumda bir itibar kaybı, bir statü kaybı olma ya da boşanmanın en başından bir aile parçalama ya da kötü bir eylemiş gibi olmasının gösterilmesinin önüne geçilmesi lazım ki en başından ailede tekrar kadın aileye geri döndüğü zaman ailedeki diğer erkek figürler boşanma üzerinden hâlihazırda var olan kültürel ön yargılar tarafından hareket etmeyip sizin de vurguladığınız ve bence de olması gereken sağlıklı bir iletişimi kurup sağlıklı bir cinsel kimliğin geliştirilmesi gerekir diye düşünüyorum.

Bu katkı için söz verdiğiniz için de teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat : Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 18

Sizin mi var sorunuz?

Buyurun.

DİRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) - Ben de sunum için teşekkür ediyorum.

Aslında şeyi merak ettim: Ataerkilin çok güçlü olduğu bir toplumuz, bizim toplumumuzda ataerkillik, babalık ve erkeklik değerleri açıkçası çok baskın yani bu değerlerle aslında bazen çocuklar çatışma da yaşayabiliyor. Yani, olayın psikolojik ve biyolojik boyutunun dışında bir de toplumsal boyutu var.

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – “Psikososyal” derken hepsi dâhil aslında.

DİRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) - Bu anlamdaki bu ilişkiyi nasıl görüyorsunuz yani bu hoşnutsuzluğu sadece bir hastalık olarak mı yoksa hani bunun toplumsal boyuta da bir etkisi var mı?

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Doğrusu, sorunuzu tam anladığımdan emin değilim biraz daha net sorabilir misiniz? Neyi sormak istediniz?

DİRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) – Yani, siz şeyin, örneğin erkek çocuklarda cinsel kimliğin sağlıklı gelişiminden söz ederken daha çok biyolojik ve psikolojik boyutlarından söz ettiniz.

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Doğru.

DİRAYET TAŞDEMİR (Ağrı) - Bu ilişkinin nasıl kurulduğu üzerine de ifadelerde bulundunuz eğer ben yanlış anlamadıysam. Bizim gibi toplumlarda ataerkillik aslında çok güçlü yani babalık ve erkeklik değerleri aslında çok hâkim. Hani burada da bir, örneğin çocuklar bu değerlerle bir çatışma yaşıyor mu, bu toplumsal insanın etkisi nasıl?

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Yani, şöyle bir ayrıntıyı paylaşabilirim burada: Mesela, şimdi, bu cinsel kimlik bozukluğu olan çocuklarda sıklıkla böyle hani dışarıdan bakıldığında, işte feminen bir erkek çocuğu, dört yaşında feminen özellikleri olan bir erkek çocuk düşünelim, “A, işte, biz hemen bu çocuğa böyle erkeksi işler yaptıralım.” Hayır, hemen yaptığımız şey o değil. Yani, burada evdeki babayı -eğer varsa baba- kimdir, nedir, tanımak isteriz biz, nasıl bir babadır vesaire gibi şeylerle. Eğer baba aşırı maskülen bir adamsa bilakis babaya biz “Sen biraz yavaşla, biraz sakin ol.” falan filan da deriz. Özellikle de çocuğun mizaç özellikleri yani az önce bahsettiğim, ince, hassas, nazik bir erkek çocuk –ki böyle insanlar gündelik hayatımızda da var, hani erişkin olup böyle olanların hepsi çocuklukta öyledir anlamında söylemiyoruz- ama bu özellikleri olan bir erkek çocuğun muhtemelen sinirli, öfkeli, agresif, saldırgan, kaba saba bir babayla bu erkeksi özdeşimi kurması hâliyle zor olacaktır. Yani, orada çocukla ilişkili faktörler büyük ölçüde olayı model ediyor, etkiliyor diye söyleyebilirim. Yani, çocuk nasıl büyüyor? Mesela, hiperaktif bir çocuk için sinirli, öfkeli bir baba, zaten çocuk da öyle, hani yapısal olarak da öyle, aldığı model de öyle olmuş oluyor. Ama, tam tersi durumda, mesela diyelim çok sili, pasif, yok hükmünde bir babaysa biz ona “Siz biraz duygusal olarak, fiziksel olarak öne çıkın.” deriz veya işte tam tersiyse, çocuk için o kadar olumsuz bir örnek ki bu karakterde bir çocuk bu babayı örnek alamaz, model alamaz diye hissediyorsak orada da hani işte artık yumuşak yumuşak uygun şekilde babaya “Siz de biraz şu sivri yanlarınıza dikkat edin.” gibi bir şey söylüyoruz, eğer sormak istediğiniz şey buyusa. Ama, cinsel kimlik gelişimi -dediğim gibi- aslında hani kendi ritminde, normalde kendi ritminde işleyen bir şey yani buna dışarıdan bir müdahale yapmak normalde gerekmiyor. Normal gelişim zaten budur, dışarıdan bir müdahale olmadan kendi ritminde olan bir şeydir. Ama bazı çocuklar, ki bazı çocuklar yerine göre biyolojik anlamda yatkın olan çocuk olabilir ama cinsel kimlik bağlamında baktığımızda daha çok bu psikososyal faktör dediğimiz, sizin bahsettiğiniz konuyu da içeren bir durum. Bazı çocuklarda da bir şekilde böyle bir risk oluyor. Tabii, tıp ya da psikiyatri büyük ölçüde aslında risk gruplarını tanımlayıp önceden fark edebilmek ve müdahale etme mantığıyla hep hareket ettiği için biz burada hani risk grubu tanımlamak gibi daha çok yapıyoruz, yoksa toplum bazında çok böyle genel bir hüküm söylemek doğrusu en azından bu konu için pek mümkün değil gibi.

BAŞKAN – Salih Bey, buyurun.

SALİH ÇETİNKAYA (Kırşehir) – Teşekkür ediyorum Başkan.

Sunumlar için teşekkür ederiz.

Hocama bir soru sorayım: Bu meselenin kalıtsal olmadığını söylediniz. Dış etkenlerin daha etken olduğu... Ülkemizde şu an itibarıyla artış oranı var mı? Yani, bu bir sorun olarak gözüküyor mu ülkemiz alanında? Devlet kurumlarının farkındalığı bu anlamda nedir? Yani, tedbir almak gerekirse devletin kurumsal anlamda ne yapması gerekir? Bunu merak ediyorum.

Bir de dünya örnekleri var mıdır yani dünya nasıl algılıyor bunu? Bunu sormak istiyorum.

Teşekkür ederim.

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN - Birincisi, doğrusu Türkiye’deki sıklığı biz net olarak bilmiyoruz çünkü çok az olan bir şey. Biz yakın zamanda Türkiye çocuk ruh sağlığı epistemoloji çalışması yaptık tüm ülkemizde ama mesela orada sorduğumuz durumlardan birisi değildi bu. Yani, hem çok nadir olarak görülüyor olması hem de biraz nazik bir konusu olması yönünden; zaten Millî Eğitimden izin alırken çok zorlandık, bir de onu soracak olsak hiç izin vermezlerdi gibi oldu. Sıklıkla ilgili bilgimiz yok. Artıyor olabilir mi? Artıyor olabileceğiyle ilgili böyle bir kanaat var, doğru. Bu artış, az önce söylediğim gibi, yerine göre biyolojik sebeplerden olabilir yani bu biz fenol A ya da oral kontraseptifler, östrojen türevi ilaçların kullanılması, yediğimiz içtiğimiz şeylerdeki her türlü madde doğrusu böyle bir sonuca yol açabilir. Erkek çocuğun beyin gelişimi üzerindeki o hormonal etki çok çok hassas bir süreç. Aynısını söyledim ama mesela “Otizm erkek çocuklarda niye sık gözüküyor?” sorusunun bilimsel açıdan en kabul edilir, kayda değer sebeplerinden bir tanesi testosterondur, testosteron hipotezi bu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 19

söylediğimiz şeydi. Oistik kız çocuklarının beyinleri de testosteron etkisi altında kalmış erkek beyni gibi görülür yani o kadar önemli bir şey bu. Şimdi, o, ince, hassas bir süreç ve böyle, bir günde olup bitmiyor. Az önce söylediğim gibi, testisler oluşmaya başladığında, 12'nci haftada doğuma kadar bu etki süreci devam ediyor yani genital organların oluşması ile beynin erkek beyni ya da dişi beyni olarak oluşması birbirinden farklı işleyen süreçler açıklıcası. Bunu niye söylüyorum? Bir, biyolojik anlamda bu çok daha ayrıntılı, detaylı bir çalışma gerektirir. Mesela, fenol A'nın çıkarılması, hem çocuklara yönelik şeylerde BPA içermiyor gibi birtakım uygulamalar bu anlamda yapılmış şeylerdir veya işte, bu tür zararlı endokrin bozucu dediğimiz şeyleri tespit etmek. Bunlar günümüzde daha sık olduğu, olabildiği için, mesela sigara, alkol kullanımının burada bir etkisi var mıdır diye birtakım kayda değer hipotezler olduğunu söyleyebiliriz ama birçok tıbbi duruma göre, dediğim gibi "var" denilmesi zor bir alan açıklıcası.

Sıklık artıyor mu? Artıyor olabilir, hem biyolojik sebeplerden dolayı hem de psikososyal sebeplerden dolayı yani birçok sayıda psikososyal sebep var; aile bütünlüğü, babanın varlığı, yokluğu, medya, İnternet. Mesela, yakın zamanda İnternet'te şimdi "Avataria" diye bir oyun yaygınlaşmaya başlamış, küçük çocuklar bile bunu oynuyor. Ben, ne olduğuna şöyle, beş on dakika baktım, ayrıntılarını daha henüz göremedim, daha ayrıntılı bakacağım. Mesela, burada, 7 yaşında bir çocuk oturuyor, kendisini tamamen kız çocuk özellikleriyle, saçını kız çocuğu gibi yapıyor, gözünü kız çocuğu gibi yapıyor, görüntüsünü kız çocuğu gibi yapıyor ama aslında, kendisi bir erkek çocuğu olmuş oluyor. Şimdi, o sanal gerçekliğin çocuğun cinsel kimlik gelişimi üzerinde ya da davranışları üzerinde etkisi olmayacağını asla söyleyemeyiz, mutlaka olacaktır ama cinsel kimlik bozukluğu kadar mı olacak, ne kadar yapacak, nasıl yapacak, doğrusu bunları bilemiyoruz. Yani, bu bahsettiğimiz projemizde araştırmak istediğimiz konulardan bir tanesi de bu.

"Devlet kurumlarına bu anlamda..." Tabii, bu sunumdan yakın zamanda haberim olduğu için... Böyle çok ayrıntılı, derli toplu, inşallah bu projemizin sonucunda daha net şeyler söyleyebileceğiz zaten devlet kurumlarımıza yönelik öneriler anlamında. Ama, mesela, şu kadarı basit bir gerçek: Cinsel kimlik gelişimi için kritik yaş okul öncesi dönem; 1 yaşta başlıyor 6 yaşa kadar. Bu yaş dönemi dediğimizde o zaman, anaokulu, kreş vesaire gibi yerlerden en yakınıyla başlamak... Öğretmenlerimizin, kreş sorumlularının bu anlamdaki farkındalığını, riskli durumları fark edebilmesini... Çünkü şöyle daha açık anlatayım: Mesela, 4 yaşında bu durumu olan bir çocuğa müdahale etmemek, 20 yaşında bu çocuğun "gender reassignment" operasyonu -yani cinsiyet değiştirme operasyonu- geçirmesiyle sonuçlanabilir. Bayağı zahmetli, sıkıntılı bir süreç, kişi için de zor, sağlık sistemi için zor, etik açıdan, prosedürel açıdan bir sürü zorluğu olan bir şey ama bu çocuk 4 yaşında uygun bir müdahaleyle bu genetik ve anatomik cinsiyetine uygun bir şekilde de devam edebilir yani bu geri dönüşlü bir şey. Ben görmedim ama televizyonda yapılan... Hastalarımızdan birisinin paylaştığı bir veri olduğu için söylüyorum. Mesela, halka yönelik bu tür yanlış mesajların da sıklıkla verildiğini ki tabii, burada bu tür söyleme şekillerinin çoğu... Yani mesela, o tür ortamlarda ben şu soruyu sormuştum bunu söyleyen meslektaşlarımızdan birisine: Sizin 4 yaşında bir erkek çocuğunuzun var olduğunu düşünün, belirgin derecede feminen davranışlar gösteriyor ve cinsel kimlik bozukluğu tanısı alıyor. Bu çocuğun 20 yaşında cinsiyet değiştirme operasyonu geçirme olasılığı olduğunu biliyorsun ve bir taraftan da bu çocuğa uygun müdahale edilirse buna ihtiyaç kalmayacağını biliyorsun. Bu duruma normal der ve göz yumar mısın? "Hayır" diyor ama bu meslektaşımız, televizyonlara çıktığında mesela, bunun "normal" olduğunu söylüyor. Burada sıklıkla çocuk gelişimini bilmemekten, çocukları bilmemekten kaynaklanan doğrusu bir cehalet de var açıklıcası. Dediğim gibi, böyle bir durumu olan 20 yaşında insan ile 4 yaşında bir çocuk birbirinden çok farklıdır. 20 yaşında bir insan için bu söylediğim anlamda bir etki ya da değiştirme söz konusu değildir, olamaz çoğunlukla yani eğer o yaşa kadar bu şekilde gelmişse bu birey için yapılabilecek en uygun iyileştirme imkânlarını, yaşamı kolaylaştıracak girişimleri, kendi arzusu ve isteği doğrultusunda yapılabilecekleri yapmakta bir sakınca yok ama 4 yaşındaki bir çocuğu da aynı kefeye koymak burada... Hani dediğim gibi, hem bizim hekim olarak... Çünkü bu sorunlarla, bu sıkıntısı olan ailelerle biz karşılaşyoruz, insanlara böyle bir şeyi söylemek bile çok büyük bir cinnet gibi gelir o durumu olan bir aileye. Yani, insanlar biçare, bir umut arayışındayken "Yok, hayır. Bu böyle ve böyle olacak." şeklinde aslında bir anlamda dayatmacı bir şeyle... Tabii ki daha ilginç, bunun böyle bilimsel bir jargonla ya da bilim alet edilerek yapılıyor oluyor, psikiyatri alet edilerek yapılıyor oluyor. Aslında psikiyatrinin ya da bilimin burada durduğu yer biraz önce kısmen paylaşılan bir şey. Tabii biraz hassas bir konu olduğu için çok farklı...

Dediğim gibi, biz hekim olarak acısı olan, sıkıntısı olan bir aileyle ve çocukla muhatap oluyoruz. Bu işler medyada tartışıldı, çok daha farklı motivasyonlarda tartışılıyor, konuşuluyor oluyor. Bizim konuya yaklaşma ya da bakış açımızdan çok farklı noktalara gidebiliyor konu. Öneri anlamında, dediğim gibi, mesela bunu daha somutlaştırabiliriz, umarım bunu sonra sunacağım raporda yazabilirim, özellikle büyükşehirlerde bakıldığında anaokulu ve kreşler bu iş için müdahaleye başlamak anlamında uygun bir zemin olabilir.

İkincisi de bu nasıl ki endokrin bozucular varsa psikososyal bozucular da var. Yani, normal gitmesini öngördüğümüz bir sürecin dışsal faktörlerle etkilenmesine yol açan olumsuz faktörleri de tespit edip bunlar hakkında işte yerine göre devlet eliyle, yerine göre ailelerin kendi bilinçlenmesiyle tedbir almak gerekebilir diye düşünüyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ederim.

Sait Bey, sizin mi öneriniz var?

Buyurun.

SAİT YÜCE (Isparta) – Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sunumlar için de ayrıca teşekkür ederim.

Komisyonumuzun adı "Aile Bütünlüğünün Korunması ve Boşanmaların Önlenmesi"; bu sefer çerçevemiz bu. Yani, boşanmaları kolaylaştıracak ya da mazur gösterecek şeylerden alabildiğine uzak kalmamız lazım ama boşanma da bir hak mıdır? Haktır. Kur'an'da da Allah'ın en sevmediği ama caiz olan bir şey olarak ifade edilir. Tabii ki gerekiyorsa boşanmak da doğru bir şeydir.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 20

Benim size sormak istediğim bu cinsel kimlik gelişimini olumsuz etkileyen birçok unsur; ebeveyn, televizyon, İnternet, davranışlar, çevre vesaire ama bu boşanmaların bu tür cinsel gelişimi olumsuz etkilediğine dair bilimsel kanıtlarınız var mı? Çünkü bunlar bizim Komisyonumuz için de önemli ve insanları hakikaten bu konuda uyararak gerektiğini düşünüyorum.

Bir de tabii, Freudcu ya bilim adına, psikoloji adına, psikiyatri adına yapılan çok ciddi, vahim hatalar da var. Yani insan fıtratına uymayan birtakım şeyleri Batı'dan... Batı zaten kendi toplumunu bozmuş, kendi nesillerini büyük ölçüde bozmuş –hepsini diyemeyiz ama- aynı bozulan şeylerin tedavisini biz onlardan değil de kendi değerlerimiz ve ölçülerimiz istikametinde geliştirmemiz lazım geldiğini düşünüyorum. Bu açıdan, bu cinsel davranış bozukluklarında aile bütünlüğünün önemi konusunda ne söyleyebilirsiniz, bunun korunması açısından?

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Sayın Vekilim, yani veri temelli olarak soruyorsanız doğrusu ülkemize dair bir veriyi -yine üzülerek- bilmiyorum açıklasayım.

SAİT YÜCE (Isparta) – Bir tespit olarak...

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Yine bu proje kapsamında yaparsak sizinle zevkle paylaşacağım ama şunu söyleyebilirim, hani yurt dışında... Bu arada şöyle söyleyelim, az önce sorduğum şu soruya Amerikalı ebeveynlerin yüzde 95'i de "Hayır." diyor yani Amerikalı ebeveynlerin de hani Amerikan toplumu, Batı toplumu her ne kadar böyle desek de onların da, aslında toplumun da o bakış açısı hemen hemen bizim toplumumuzla aynı yani. Türkiye'de de bir anne-babaya sorsak herhâlde yüzde 99,9'u "Yok, hayır, çocuğum öyleyse öyle olsun isterim ben." falan der, kimse bu durumun zaten olmasını arzu etmez. Amerika'daki ebeveynler ya da Batı'taki ebeveynler için de bu geçerli, orada da bu arzu edilen, olması istenilen bir durum değil. Bunu söyleyerek başlayayım.

Bu konuyla ilgili doğrusu hani aklımda olan, bildiğim bir veri şu var ama orada da şöyle bir kısıtlılık var: Tabii, Amerikan toplumuna dair bir veri bu. Orada zaten çocukların yüzde 40'ı "single parently" şekilde büyüdüğü için en az yani yüzde 40'ı neredeyse çocukluğundan beri tek ebeveynle büyüyor. Şimdi, orada yapılmış bir çalışmada boşanmış olmakla olmamanın pek bir etkisi bulunmadığından bahsedilmiş ama orada şu kısıtlılık var: "Boşanmış ama ne zaman, çocuk kaç yaşındayken boşanmış, 10 yaşındayken mi boşanmış, 1 yaşındayken mi boşanmış?" konusu çok önemli. Mesela, orada bir etki bulunmamış ama dediğim gibi, Amerika zaten yüzde 40 boşanmış ailenin olduğu bir toplum ve bu çalışmalarda yüzde 40 bulunmuş, toplumla aynı gidiyor.

SAİT YÜCE (Isparta) – Yani şöyle bir şey de diyebilir miyiz: O zaman bu cinsel davranış bozuklukları konusunda başka bir veri var mı elinizde? Yani Amerika'da bu mesela bizim ülkemize göre çok daha fazla bozukluklar, zaten öyle göstergeler de var ama bu bilimsel bir veri olarak var mı elinizde?

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Kanaat olarak söyleyebilirim, veri olarak değil. Batı toplumlarında bizden daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Burada şununla da alakalı: Yani bu işte "gender flexibel" dediğimiz yani cinsiyet esnek yaklaşım ya da... Mesela diyelim, üniseks toplum olmanın burada...

SAİT YÜCE (Isparta) – Üniseks mağazalar var mesela.

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – ...özellikle küçük yaş çocuklar üzerinde bir etkisi var mıdır? Kesinlikle ve net olarak vardır. Veri olarak bilmiyorum ama klinik deneyim olarak, sezgi olarak net ve kesin bir şekilde söyleyebilirim. Ha, bunlar tabii, uzunlamasına takipte "nereye gidiyor, ne oluyor"u daha derli toplu bir çalışma olarak yapmak lazım ki veri söyleyebilelim.

SAİT YÜCE (Isparta) – Yani son olarak aile bütünlüğünün bozulmasında ya da dejenere olmasında... Bu cinsel davranış bozukluklarının oluşmasında aile bütünlüğünün bozulması da bir unsur olarak söylenebilir mi?

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Aile bütünlüğü kesinlikle tabii ki önemli. Tabii, mutlaka söylenebilir yani hem veri olarak da eğer böyle söylüyorsak...

SAİT YÜCE (Isparta) – Onu soruyorum.

Teşekkür ederim.

HAYAT SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER VAKFI TEMSİLCİSİ DOÇ. DR. MURAT COŞKUN – Veri olarak da söyleyebiliriz, klinik deneyim olarak da rahatlıkla söylenebilir.

Buradaki ortamı çok bilmediğim için çok böyle bilimsel çalışma, istatistik, veri temelli bir hazırlık ben de çok yapmadım doğrusu ama arzu edilirse yapılabilir.

BAŞKAN – Ama, şu da var tabii, bunun da altını çizmemiz lazım: Kontrol edilemeyen aile bütünlüğünü bozan faktörler var yani babanın ölmesi mesela ya da uzakta, başka bir şehirde görev yapması. Bütün bunlar da farklı faktörler. Bunların hepsini göz önünde bulundurmak gerektiğini düşünüyorum ben. Önemli olan, kayıplar yaşansa da yani boşanma, ölüm gibi kayıplar yaşansa da çocuğun bu gelişimi sağlıklı sağlayacağı sağlıklı ortamların olması, sağlıklı rol modellerin oluşması önemli.

Teşekkür ediyorum.

FATMA KAPLAN HÜRRİYET (Kocaeli) - Başkanım, o noktada ben çok kısa bir şey söylemek istiyorum, çok uzun değil.

BAŞKAN – Buyurun.

FATMA KAPLAN HÜRRİYET (Kocaeli) - Tabii, aile bütünlüğünün -hep üzerinde duruyoruz ama hemen boşanmalara da endeksliyoruz- bozulmasından kastımız sadece boşanmalar mıdır diye de sormak lazım çünkü boşanma gerçekleşmese bile aile devam ederken, kâğıt üzerinde devam ederken o bütünlüğün maalesef bozulduğu, işte bu çocukların gelişiminin etkilendiği sağlıksız aile yapılarını da konuşabilmek ve çözüm önerileri noktasında da...

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

Komisyon : Aile Bütünlüğü

Tarih : 21/04/2016 Saat :

Kayıt: Arş. AileStenograf :

Uzman :Sayfa: 21

BAŞKAN – Tabii, tabii, katılıyorum.

FATMA KAPLAN HÜRRİYET (Kocaeli) - ...işte her anlamda, çocuk için, kadın için, erkek için çözüm önerilerini konuşabilmek de çok önemli. O yüzden hani altını çizmek için söyledim, size ek olarak söylüyorum.

BAŞKAN – Katılıyorum. Yani kâğıt üzerinde devam ediyor görülebilir o aile, bir süre gerekçeleri olabilir. Yani “bütünlük” dediğimiz şey, sağlıklı bir aileden bahsediyoruz aslında.

Teşekkür ediyorum.

Ben tüm şehir dışından özellikle gelen katılımcılarımıza ve Ankara'dan bize katılan uzmanlarımıza çok teşekkür ediyorum vakitlerini ayırıp bize bu değerli sunumları yaptıkları için

Kapanma Saati: 13.25

